

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет бізнес-технологій та економіки

(повне найменування інституту, факультету)

Економіка та митна справа

(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломного проекту (роботи)

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: Вплив протекціоністських митних заходів на
інвестиційний клімат країни

Виконав: студент(ка) II курсу,
групи БТЕ-0314м

Спеціальності 051 Економіка
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)
Митна справа

Черняєва Ю.Е.

(прізвище та ініціали)

Керівник Кригульська Т.Б.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Пуліна Т.В.

(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет Бізнес-технологій та економіки
Кафедра Економіка та митна справа
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 051 Економіка
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) Митна справа
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____
Соколов А.В.
«14» жовтня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

Черняєвій Юлії Едуардівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Вплив протекціоністських митних заходів на інвестиційний клімат країни

керівник проєкту (роботи) Кругильська Тетяна Борисівна, к.і.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від « » жовтня 2025 року №

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 11.12.2025 р.

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) праці українських і зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань, статистичні матеріали, законодавчі акти, дані Державної митної служби України, дані Національного банку України тощо.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретико-методологічні засади дослідження протекціоністських митних заходів та інвестиційного клімату

2. Дослідження впливу протекціоністських митних заходів на інвестиційний клімат України

3. Напрями вдосконалення митної політики та інвестиційного клімату України

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	Кригульська Т.Б., доцент кафедри ЕМС	14.10.25	05.11.25
2	Кригульська Т.Б., доцент кафедри ЕМС	14.10.25	12.11.25
3	Кригульська Т.Б., доцент кафедри ЕМС	05.11.25	19.11.25
Нормоконтроль	Галан О.Є., доцент кафедри ЕМС	28.11.25	05.12.25

7. Дата видачі завдання «14» жовтня 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	02.09.25-11.09.25	
2	Вивчення літературних джерел	15.09.25-23.10.25	
3	Збір матеріалу на дипломну роботу	15.09.25-05.11.25	
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	14.10.25-05.11.25	
5	Виконання першого розділу	14.10.25-05.11.25	
6	Виконання другого розділу	16.10.25-12.11.25	
7	Виконання третього розділу	05.11.25-19.11.25	
8	Формування висновків та рекомендацій	20.11.25-26.11.25	
9	Оформлення дипломної роботи	05.11.25-26.11.25	
10	Перевірка роботи керівником	27.11.25-30.11.25	
11	Одержання відгуку та рецензії	08.12.25	
12	Попередній захист дипломної роботи	04.12.25-08.12.25	
13	Подання роботи на кафедру	11.12.25	
14	Захист дипломної роботи	19.12.25-24.12.25	

Студент(ка)

(підпис)

Черняєва Ю.Є.

(прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

(підпис)

Кригульська Т.Б.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 95 с., 25 табл., 13 рис., 78 джерел.

Об'єкт дослідження – система державних протекціоністських митних заходів та механізми їхнього впливу на інвестиційний клімат..

Предмет дослідження – інструменти, процеси та економічні наслідки застосування митного протекціонізму в контексті формування інвестиційної привабливості України.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретичних засад, сучасного стану та напрямів удосконалення протекціоністських митних заходів для покращення інвестиційного клімату України.

Методи дослідження. Вирішення задач здійснювалося із застосуванням системного підходу, інституціонального аналізу, порівняльного методу, методів аналізу та синтезу, економіко-статистичних методів, табличних і графічних методів узагальнення результатів.

В роботі викладені:

- а) теоретико-методологічні засади дослідження протекціоністських митних заходів та інвестиційного клімату основи людського розвитку;
- б) дослідження впливу протекціоністських митних заходів на інвестиційний клімат України;
- в) напрями вдосконалення митної політики та інвестиційного клімату України.

МИТНА ПОЛІТИКА, ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ, ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ, СМАРТ-ПРОТЕКЦІОНІЗМ, ІНДУСТРІАЛЬНІ ПАРКИ, ПРОМИСЛОВІ КЛАСТЕРИ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, МИТНИЙ КОДЕКС

ЗМІСТ

Завдання на дипломну роботу	2
Реферат	4
Вступ	6
1 Теоретико-методологічні засади дослідження протекціоністських митних заходів та інвестиційного клімату	10
1.1 Сутність, види та роль протекціонізму в системі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності	10
1.2 Поняття інвестиційної діяльності та чинники формування інвестиційного клімату	21
1.3 Теоретичні підходи до оцінювання впливу митного протекціонізму на інвестиційні процеси	32
Висновки до розділу 1	39
2 Дослідження впливу протекціоністських митних заходів на інвестиційний клімат України	41
2.1 Сучасний стан економіки та динаміка застосування протекціоністських митних заходів в Україні	41
2.2 Оцінювання обсягів інвестування та інвестиційної привабливості України в умовах сучасного митного регулювання	55
2.3 Аналіз впливу протекціоністських митних заходів на інвестиційну активність в Україні	64
Висновки до розділу 2	68
3 Напрями вдосконалення митної політики та інвестиційного клімату України	71
3.1 Вдосконалення митного протекціонізму України в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення	71
3.2 Пропозиції щодо формування збалансованої митно-інвестиційної політики України	75
Висновки до розділу 3	84
Висновки	86
Перелік посилань	88

ВСТУП

Актуальність теми. Зовнішня торгівля та залучення інвестицій є ключовими чинниками інтеграції національної економіки у світовий економічний простір, формування конкурентоспроможності держави та забезпечення її сталого розвитку. Через експортно-імпортні операції та приплив капіталу країна отримує доступ до новітніх технологій і ринків збуту, що дозволяє брати участь у глобальних ланцюгах створення доданої вартості. Водночас інтенсивність інвестиційних потоків значною мірою залежить від якості державного регулювання, насамперед від застосування протекціоністських митних заходів.

У сучасних умовах глобалізації та посилення гео економічної конкуренції митний протекціонізм набуває нового змісту. Він уже не обмежується суто обмежувальними функціями, а стає елементом комплексної інвестиційної та промислової політики. Особливої ваги ці інструменти набувають у періоди економічної нестабільності та структурних трансформацій, коли держава змушена балансувати між захистом національного виробника та створенням сприятливого клімату для іноземного капіталу.

Для України актуальність проблеми впливу протекціоністських заходів на інвестиційний клімат суттєво зросла в умовах війни, порушення логістичних маршрутів та необхідності швидкого технологічного оновлення. Зміна структури імпорту, зростання ролі нетарифних бар'єрів та необхідність адаптації митної політики до стандартів Європейського Союзу зумовлюють потребу в поглибленому науковому аналізі того, як захисні заходи впливають на рішення інвесторів.

Проблематика митно-тарифного регулювання, протекціонізму та інвестиційної привабливості досліджується у працях українських і зарубіжних учених-економістів, зокрема Д. Родріка, П. Кругмана, Х.-Дж. Чанга та А. Мазаракі, Т. Мельник, О. Шниркова, Ю. Кіндзерського, Я. Жаліла, В. Геєця та ін. Разом із тим сучасні виклики, пов'язані з трансформацією глобальної

торговельної системи та необхідністю відбудови промислового потенціалу, зумовлюють необхідність оновлення прикладних досліджень у цій сфері. Недостатньо дослідженими залишаються питання комплексної оцінки впливу протекціоністських інструментів на приплив прямих іноземних інвестицій у кризових умовах.

Саме цим зумовлений вибір і актуальність теми дипломної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок досліджень збігається з фундаментальними науковими дослідженнями кафедри економіки та митної справи: «Дослідження формування та функціонування бізнес-екосистем в умовах сталого розвитку».

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретичних засад, сучасного стану та напрямів удосконалення протекціоністських митних заходів для покращення інвестиційного клімату України.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- узагальнити сутність, види та роль протекціонізму в системі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- дослідити поняття інвестиційної діяльності та чинники формування інвестиційного клімату;
- ознайомитись з теоретичні підходами до оцінювання впливу митного протекціонізму на інвестиційні процеси
- проаналізувати сучасний стан економіки та динаміка застосування протекціоністських митних заходів в Україні;
- оцінити обсяги інвестування, інвестиційної привабливості та впливу протекціоністських митних заходів на інвестиційну активність в Україні;
- запропонувати заходи з вдосконалення митного протекціонізму України в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення;
- обґрунтувати пропозиції щодо формування збалансованої митно-інвестиційної політики України.

Об'єкт дослідження – система державних протекціоністських митних заходів та механізми їхнього впливу на інвестиційний клімат.

Предмет дослідження – інструменти, процеси та економічні наслідки застосування митного протекціонізму в контексті формування інвестиційної привабливості України.

Методи дослідження. Вирішення задач здійснювалося із застосуванням системного підходу, інституціонального аналізу, порівняльного методу, методів аналізу та синтезу, економіко-статистичних методів, табличних і графічних методів узагальнення результатів.

Інформаційна база дослідження. Інформаційну основу становлять нормативно-правові акти України, матеріали Світової організації торгівлі та Європейського Союзу, звіти Світового банку, статистичні дані Державної служби статистики України, Державної митної служби України, Національного банку України, аналітичні звіти міжнародних організацій, наукові публікації у фахових виданнях.

Наукова новизна роботи полягає в обґрунтуванні та розробці інтегрованого підходу до митного регулювання інвестиційних процесів, у межах якого митний протекціонізм розглядається не лише як обмежувальний інструмент, а як елемент активної державної інвестиційно-промислової політики. Запропоновано концептуальне поєднання механізмів селективної тарифної лібералізації щодо технологічного імпорту з цифровізацією митних процедур (Smart Border 2.0), що створює передумови для зниження трансакційних витрат інвесторів та підвищення прогнозованості митного адміністрування.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання в діяльності митних органів, органів регіонального розвитку та галузевих об'єднань для вдосконалення інструментів залучення інвестицій. Запропоновані підходи можуть бути імплементовані в роботі профільних асоціацій і кластерних структур з метою формування середовища підвищеного інвестиційного сприяння, що сприяє посиленню стійкості та технологічної модернізації національної економіки.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні результати дипломної роботи були викладені і ухвалені на щорічній науково-практичній конференції викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів та студентів «Тиждень науки 2025» (Запоріжжя, 2025 р.).

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи – 95 сторінок, 25 таблиць, 13 рисунків. Список використаних джерел нараховує 78 найменувань.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТЕКЦІОНІСТСЬКИХ МИТНИХ ЗАХОДІВ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ

1.1 Сутність, види та роль протекціонізму в системі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів та водночас посилення економічної турбулентності держави дедалі активніше використовують інструменти митного регулювання для захисту національних економічних інтересів. Особливе місце в цій системі займає протекціонізм, який виступає не лише механізмом обмеження зовнішньої конкуренції, а й засобом структурної перебудови економіки та стимулювання внутрішнього виробництва. Застосування протекціоністських заходів у межах митної політики безпосередньо впливає на умови здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим актуалізується необхідність наукового осмислення сутності, видів та ролі протекціонізму в системі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [1].

Економічна природа митного регулювання не є статичною категорією; вона еволюціонувала разом із трансформацією світової економічної системи. Для глибокого розуміння цього питання необхідно проаналізувати, як змінювався фокус досліджень від суто фіскальної складової до стратегічного інструменту глобального управління: меркантилістська школа; класична школа; німецька історична школа; сучасна «Нова теорія торгівлі» [2; 3; 4].

Меркантилістська школа (XVI–XVIII ст.), представниками якої були Т. Манн, Ж.-Б. Кольбер та ін. вважала, що природа митного регулювання полягала виключно в забезпеченні активного торгового балансу. Мито розглядалося як бар'єр, що перешкоджає витоку золота з країни. Це була перша спроба теоретичного обґрунтування державного протекціонізму.

Класична школа (А. Сміт, Д. Рікардо та ін.) вперше змінила парадигму,

визначивши митне регулювання як «спотворення природного порядку». Згідно з теорією порівняльних переваг, природа будь-якого митного втручання є деструктивною, оскільки вона заважає ефективному розподілу ресурсів у світовому масштабі.

Німецька історична школа (Ф. Ліст та ін.) ввела концепцію «виховного протекціонізму». Ліст стверджував, що природа митного регулювання — це інструмент підготовки національної економіки до глобальної конкуренції. Він наголошував: «свобода торгівлі є благом лише тоді, коли всі нації перебувають на одному рівні розвитку».

Сучасна «Нова теорія торгівлі» (П. Кругман та ін.) доводить, що в умовах недосконалої конкуренції та ефекту масштабу природа митного регулювання набуває рис «стратегічної торгової політики». Держава через митні інструменти може допомогти національним фірмам захопити ринкові ніші, де існують високі бар'єри входу [5].

Тобто поступово сформувалася практика оптимального поєднання різних заходів митного регулювання, що сприяють збалансуванню інтересів внутрішнього виробника на національних ринках та насиченню товарами і послугами з зовнішніх ринків.

У сучасній науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення митного регулювання, що зумовлено багатогранністю функцій, які виконує митниця. Розглянемо основні – точки зору, що сформувалися у теоретичних сучасних дослідженнях [6]:

- адміністративно-правовий підхід розглядає митне регулювання як сукупність встановлених державою правил, процедур та формальностей, що стосуються переміщення товарів через кордон. Тут акцент робиться на дотриманні законності;

- економічний (ринковий) підхід пояснює регулювання як метод впливу на ціну імпортного чи експортного товару, що опосередковано змінює структуру внутрішнього попиту та пропозиції;

- інституційний підхід визначає митне регулювання як інституційне

середовище (правила гри), яке або стимулює, або пригнічує транскордонну активність суб'єктів через рівень трансакційних витрат.

Таблиця 1.1 – Порівняльна характеристика наукових підходів до сутності митного регулювання

Підхід	Об'єкт фокусу	Ключова функція	Роль для інвестора
Фіскальний	Митні платежі та збори	Наповнення державного бюджету	Пряме витратне навантаження
Протекціоністський	Вітчизняний товаровиробник	Захист від іноземної конкуренції	Створення монопольних переваг
Регулятивний	Структура товарообігу	Коригування економічних пропорцій	Сигнал про пріоритети держави
Сервісний	Бізнес-процеси	Прискорення руху товарів	Зниження логістичних витрат

Сьогодні природа митного регулювання все частіше розглядається через призму економічної безпеки. В умовах геоекономічної фрагментації митниця перестає бути просто «збирачем податків». Вона трансформується у фільтр, що забезпечує [7; 8]:

- технологічну безпеку, яка передбачає обмеження імпорту технологій, що можуть зашкодити національним інтересам, або стимулювання ввезення критичних технологій через нульові ставки;
- екологічну безпеку через впровадження інструментів, де митне регулювання стає інструментом боротьби зі зміною клімату;
- інвестиційну безпеку, яка концентрується на захисті проєктів із високою доданою вартістю від демпінгового імпорту з країн із неринковою економікою.

Отже, можна констатувати, що митне регулювання в епоху глобальних трансформацій є не просто стіною чи іншими перепонами, а це саме інтелектуальний «фільтр», який здатен селективно пропускати ресурси, необхідні для інноваційного стрибка та водночас блокувати деструктивні

зовнішні впливи [6].

У такому контексті особливої ваги набуває протекціонізм як цілеспрямований інструмент митного регулювання, що забезпечує вибірковий вплив держави на зовнішньоекономічні потоки. Саме протекціоністські заходи дозволяють трансформувати митну політику з пасивного механізму контролю на активний інструмент економічного розвитку та структурної модернізації.

Протекціонізм у системі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності виступає стратегічним інструментом забезпечення економічної стійкості та підтримки конкурентоспроможності національних виробників на глобальному ринку. Його сутність полягає у цілеспрямованому державному втручанні в транскордонні торговельні процеси через розгалужену систему митно-тарифних та нетарифних обмежень, що формують особливий режим доступу до внутрішнього економічного простору [9].

У сучасних умовах трансформації світопорядку роль протекціонізму еволюціонує від простого обмеження імпорту до складного механізму селективного стимулювання інноваційної активності та примусової локалізації капіталу. Реалізація таких заходів у межах митної політики дозволяє державі не лише коригувати зовнішньоторговельне сальдо, а й створювати необхідне інституційне підґрунтя для реалізації пріоритетних інвестиційних проєктів та забезпечення технологічного суверенітету країни.

Сам термін протекціонізм розглядається по-різному. Зокрема Словник Коллінза пропонує найпростіше визначення, коли протекціонізм розглядається як політика, яку проводять деякі країни для підтримки власної промисловості шляхом встановлення високих податків на імпортні товари або обмеження імпорту іншими способами [10].

Протекціонізм розглядається як тип політики, що обмежує недобросовісну конкуренцію з боку іноземних галузей промисловості та є політично мотивованим захисним заходом. У короткостроковій перспективі він працює, але в довгостроковій перспективі він дуже руйнівний, оскільки знижує конкурентоспроможність країни та її галузей промисловості в міжнародній

торгівлі [11].

Протекціонізм визначається як політика держави, яка реалізується через систему митних, тарифних, нетарифних та інших заходів, і спрямована на захист внутрішнього – виробника, національних інтересів та стратегічних галузей економіки. Основні інструменти протекціонізму наведені на рисунку 1.1 [12; 13].

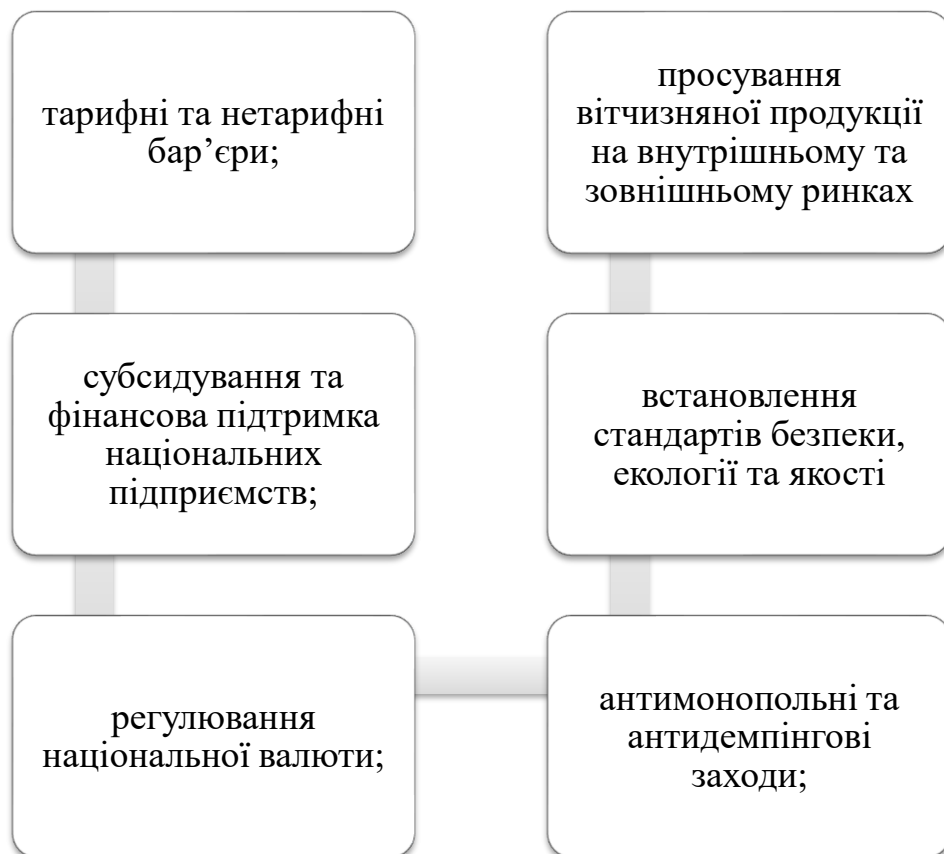

Рисунок 1.1 – Основні інструменти протекціонізму

Протекціонізм також розглядають як урядові заходи та політику, що обмежують або перешкоджають міжнародній торгівлі, часто з метою захисту місцевого бізнесу та робочих місць від іноземної конкуренції [14].

Поширеним є спрощене визначення протекціонізму, в якому зазначається, що країна намагається захистити власні галузі промисловості від міжнародної конкуренції, оскільки історично він асоціюється з країнами, які хочуть

піднятися з бідності до багатства. Об'єктивним є трактування протекціонізму як політики уряду, що спрямована на захист крихкої економіки, слабкого чи критичного сектора від дешевшого чи кращого імпорту шляхом запровадження високих тарифів, квот та/або надзвичайно суворих вимог до інспекції чи якості [15].

Хоча ці визначення пропонують спрощене розуміння концепції, поточна ситуація є складнішою та вимагає глибшого розгляду економічних та політичних обставин, щоб справді оцінити вплив протекціоністської стратегії.

Економічна природа митного протекціонізму трансформується від ідеї ізоляції ринку до ідеї стратегічного управління ресурсами. У науковій думці співіснують кілька ключових дефініцій, що відображають різні школи:

- неокласичний підхід – визначає протекціонізм як штучне обмеження міжнародної спеціалізації, що веде до чистих втрат добробуту. Тут митний захід розглядається як інструмент викривлення ринкової ціни;

- державно-центристський підхід (реалізм) – трактує протекціонізм як засіб забезпечення економічного суверенітету, оскільки митні заходи є своєрідним «щитом», що дозволяє державі виграти час для модернізації критичних галузей;

- інституційний підхід – розглядає митні заходи як правила доступу до внутрішнього інституційного середовища, а сутність протекціонізму полягає у створенні преференційних умов для резидентів порівняно з нерезидентами [16].

Сучасний протекціонізм характеризується переходом від тарифних до латентних (нетарифних) методів. У науковій літературі виділяють такі основні види:

- тарифні заходи (адвалорні, специфічні та комбіновані мита), роль яких полягає у прямому ціновому тиску на імпорт;

- заходи торговельного захисту (антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні захисні заходи) застосовуються вибірково для нейтралізації недобросовісної конкуренції;

- технічні бар'єри та санітарні заходи – прихований протекціонізм, що

базується на жорстких вимогах до якості та безпеки продукції;

– локалізаційні вимоги – митні преференції, що надаються лише за умови досягнення певного рівня локалізації виробництва всередині країни [17].

Форми протекціонізму класифікуються залежно від об'єкта захисту та інструментів державного впливу, до яких належать галузевий та прихований протекціонізм, серед інших нетарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі. Різні види протекціонізму по-різному впливають на інвестиційний клімат, поєднуючи стимулюючі та обмежувальні ефекти. Якщо галузевий, екологічний і технологічний протекціонізм можуть формувати довгострокові інвестиційні стимули через розвиток пріоритетних секторів та інновацій, то прихований протекціонізм, навпаки, погіршує інвестиційну привабливість за рахунок зростання трансакційних витрат і регуляторної невизначеності (табл. 1.2). Це підтверджує необхідність вибору виважених форм протекціоністської політики з урахуванням їх впливу на інвестиційне середовище [18; 19].

Таблиця 1.2 – Порівняння функціональної ролі видів протекціонізму

Вид протекціонізму	Основна мета	Вплив на інвестиційний клімат
Галузевий	Захист конкретної індустрії	Стимулює внутрішні інвестиції в галузь, але здорожує сировину для інших.
Екологічний (СВАМ)	Боротьба з викидами CO ₂	Вимагає від інвесторів вкладень у «зелені» технології.
Технологічний	Стимування експорту / імпорту високих технологій	Критичний для національної безпеки та R&D інвестицій.
Прихований	Ускладнення процедур (бюрократія)	Негативний: збільшує трансакційні витрати інвестора.

Мотивація держав щодо введення митних бар'єрів зазвичай групується за п'ятьма векторами [20; 21]:

– аргумент «молодої галузі» («виховання» галузі) – це класична теорія Гемілтона-Ліста, згідно з якою нові виробництва потребують тимчасового захисту до моменту досягнення ефекту масштабу, тобто їх зміцнення;

– збереження зайнятості – політично вмотивований захід для недопущення соціальної напруги в депресивних промислових регіонах;

– фіскальний інтерес – особливо актуально для країн, що розвиваються, де імпорتنі мита складають вагому частку доходів бюджету.

– національної безпеки – особливо загострився в умовах фрагментації світової торгівлі, коли держави прагнуть мінімізувати залежність від критичного імпорту через митні бар'єри та стимулювання внутрішнього виробництва (reshoring);

– екологічний мотив – передбачає впровадження механізмів стимулювання інвестування у декарбонізацію.

Застосування протекціоністських заходів завжди є компромісом між інтересами різних груп. Межі застосування протекціонізму визначаються економічною доцільністю та міжнародними зобов'язаннями (СОТ, двосторонні угоди тощо) та ризиком реторсій (торговельних війн). Надмірний захист веде до технологічного застою, відсутності конкуренції та дестимулювання інновацій, інфляції, введення дзеркальних заходів від партнерів [22].

У сучасній економічній теорії, окрім базового поділу на тарифні та нетарифні заходи, протекціонізм класифікують за вектором спрямованості та характером впливу на національне господарство. У останні роки особливого значення набули такі форми протекціонізму розглянемо на рисунку 1.2 [12; 19].

Сучасний протекціонізм істотно відрізняється від його класичних форм і дедалі більше інтегрується у сферу геополітики та технологічної конкуренції. Актуальність наведених особливостей зумовлена процесами глобальної фрагментації світової економіки, коли торговельні рішення визначаються не лише економічною доцільністю, а й міркуваннями національної безпеки та стратегічного партнерства (табл. 1.3) [23].

Геополітична обумовленість і технологічний егоцентризм трансформують зовнішньоекономічну діяльність у систему обмеженого доступу до ринків і технологій, що посилює регіоналізацію світової торгівлі. Водночас цифрова трансформація протекціоністських бар'єрів змінює інституційні умови

здійснення ЗЕД, підвищуючи вимоги до цифрової зрілості бізнесу та державних митних систем. У сукупності ці тенденції формують нову модель протекціонізму, яка поєднує економічні, технологічні та політичні інструменти впливу на міжнародну торгівлю.

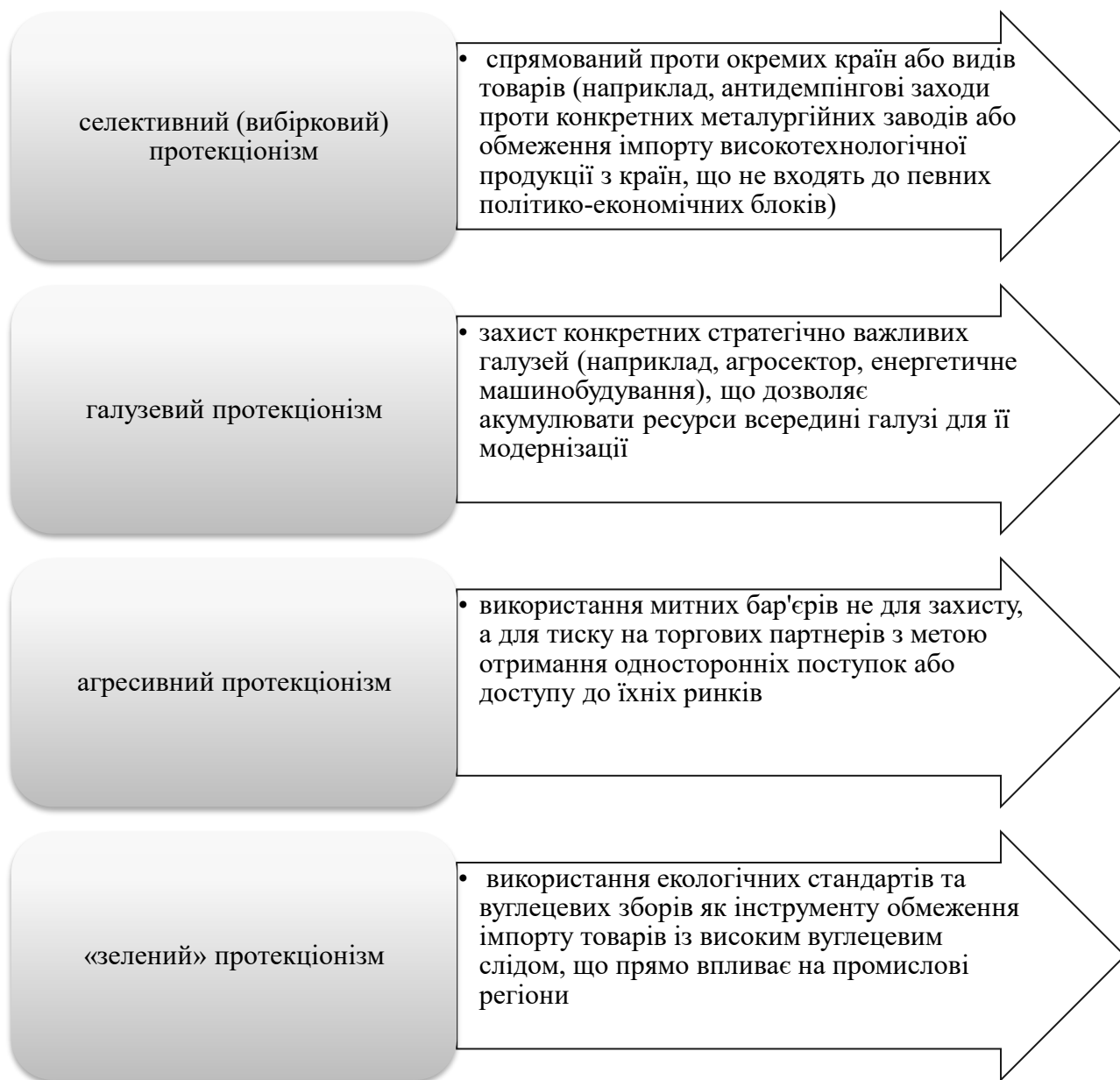

Рисунок 1.2 – Основні форми протекціонізму останніх років

Базовим елементом протекціоністської політики є митно-тарифне регулювання, що базується на використанні державного митного тарифу. В

економічній теорії мито розглядається як специфічний податок на транскордонне переміщення товарів, який виконує функцію механізму цінового регулювання та захисту внутрішнього ринку [24; 25].

Таблиця 1.3 – Особливості сучасного протекціонізму в умовах глобальної фрагментації

Особливість	Зміст та механізм прояву	Наслідки для ЗЕД
Геополітична обумовленість	Митні заходи стають інструментом зовнішньої політики, а не лише економіки.	Формування торговельних блоків («friend-shoring»).
Технологічний егоцентризм	Жорсткий контроль над експортом та імпортом «критичних технологій».	Ускладнення доступу до інноваційного обладнання.
Цифрова трансформація бар'єрів	Перехід від паперових квот до цифрових сертифікатів та систем відстеження.	Необхідність інвестування бізнесу в ІТ-інфраструктуру для проходження кордону.

Сучасна класифікація тарифних заходів за способом нарахування включає [26; 27]:

– адвалорне мито нараховується у відсотках до митної вартості товару, а його роль є найбільш прозорою для інвестора, оскільки воно автоматично адаптується до зміни світових цін. Проте в умовах високої інфляції адвалорні ставки можуть призводити до надмірного фіскального тиску;

– специфічне мито встановлюється у фіксованому грошовому вимірі за одиницю товару (вагу, об'єм, штуки) та є ефективним інструментом захисту від «дешевого» імпорту та демпінгу, оскільки рівень захисту зростає при зниженні ціни товару;

– комбіноване мито, яке поєднує обидва попередні типи (наприклад, 10% від вартості, але не менше 2 євро за кг), тобто є найбільш гнучким інструментом, що мінімізує ризики заниження митної вартості.

У системі протекціонізму багатофункціональну роль виконують митні тарифи, поєднуючи регуляторні, захисні та стабілізаційні завдання (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 – Функціональна роль митних тарифів у системі протекціонізму [28]

Тип тарифу	Спрямованість дії	Економічний ефект для ринку
Експортне (вивізне) мито	Стимування вивозу сировини	Насичення внутрішнього ринку сировиною, стимулювання переробки (актуально для агросектору України).
Імпортне (ввізне) мито	Обмеження доступу іноземних товарів	Збільшення частки ринку для національних виробників, зростання внутрішніх цін.
Сезонне мито	Оперативне регулювання (зазвичай в АПК)	Захист фермерів у період збору врожаю від конкуренції з боку імпорту.
Тимчасові тарифні надбавки	Стабілізація платіжного балансу	Короткострокове зниження попиту на валюту через здорожчання імпорту.

Експортні та імпортні мита безпосередньо впливають на структуру внутрішнього ринку, перерозподіляючи конкурентні переваги на користь національних виробників, що є особливо актуальним для сировинно орієнтованих секторів економіки України. Сезонні мита виступають інструментом оперативного реагування держави на циклічні коливання в аграрному виробництві, забезпечуючи тимчасовий захист внутрішнього ринку. Тимчасові тарифні надбавки, у свою чергу, мають макроекономічне значення, оскільки використовуються для стабілізації платіжного балансу та зниження зовнішньоекономічних дисбалансів. Таким чином, митні тарифи є не лише фіскальним інструментом, а й важливим елементом економічної політики держави.

Сьогодні, коли середньосвітовий рівень митних тарифів залишається відносно низьким під тиском СОТ, центр ваги протекціонізму остаточно змістився у сферу нетарифного регулювання. Ці заходи є менш прозорими, але часто більш дієвими, зокрема: квотування та ліцензування; технічні бар'єри у торгівлі; санітарні та фітосанітарні заходи; заходи торговельного захисту (антидемпінгові мита, компенсаційні мита, спеціальні захисні заходи).

Кількісні обмеження (квотування та ліцензування) передбачають встановлення фізичних меж імпорту, що є найбільш жорсткою формою

протекціонізму. Квоти створюють штучний дефіцит, що гарантує вітчизняним підприємствам збут продукції незалежно від її цінової конкурентоспроможності.

Технічні бар'єри у торгівлі ґрунтуються на вимогах до сертифікації, маркування, пакування та технічних стандартів. Зокрема, у 2025 році спостерігалася тенденція до використання «стандартів безпеки» як способу дискримінації товарів із країн, що не входять до технологічних альянсів (наприклад, обмеження на високотехнологічне обладнання з КНР).

Санітарні та фітосанітарні заходи (SPS) використовуються переважно в агропромисловому комплексі. Їхня роль часто полягає у блокуванні імпорту під приводом епідеміологічних ризиків.

Заходи торговельного захисту, зокрема антидемпінгові мита – вводяться, якщо імпорт здійснюється за цінами, нижчими за нормальну вартість, компенсаційні мита – проти субсидованого іноземного експорту, а спеціальні захисні заходи вводяться при різкому, непередбачуваному зростанні імпорту, що загрожує галузі [29].

1.2 Поняття інвестиційної діяльності та чинники формування інвестиційного клімату

Інвестиційна діяльність у сучасній економічній науці розглядається не просто як акт купівлі активів, а як складний, багатоетапний процес трансформації капіталу в об'єкти реального або фінансового сектору з метою досягнення економічного чи соціального ефекту.

Аналіз наукових джерел дозволяє виділити три ключові підходи до визначення сутності інвестиційної діяльності (рис. 1.3):

– ресурсний підхід акцентує увагу на сукупності витрат (фінансових, матеріальних, інтелектуальних), що спрямовуються на відтворення необоротних активів. У цьому контексті інвестиційна діяльність – це процес мобілізації та використання інвестиційних ресурсів;

– діяльнісний (процесний) підхід розглядає інвестиції як послідовну зміну стадій «ресурси – вкладення – отримання результату». Тут ключовим є часовий лаг та ризик, що супроводжує кожну стадію;

– системно-цільовий підхід трактує інвестиційну діяльність як форму реалізації стратегічних інтересів суб'єкта господарювання, де інвестиції є інструментом забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку [30; 31].

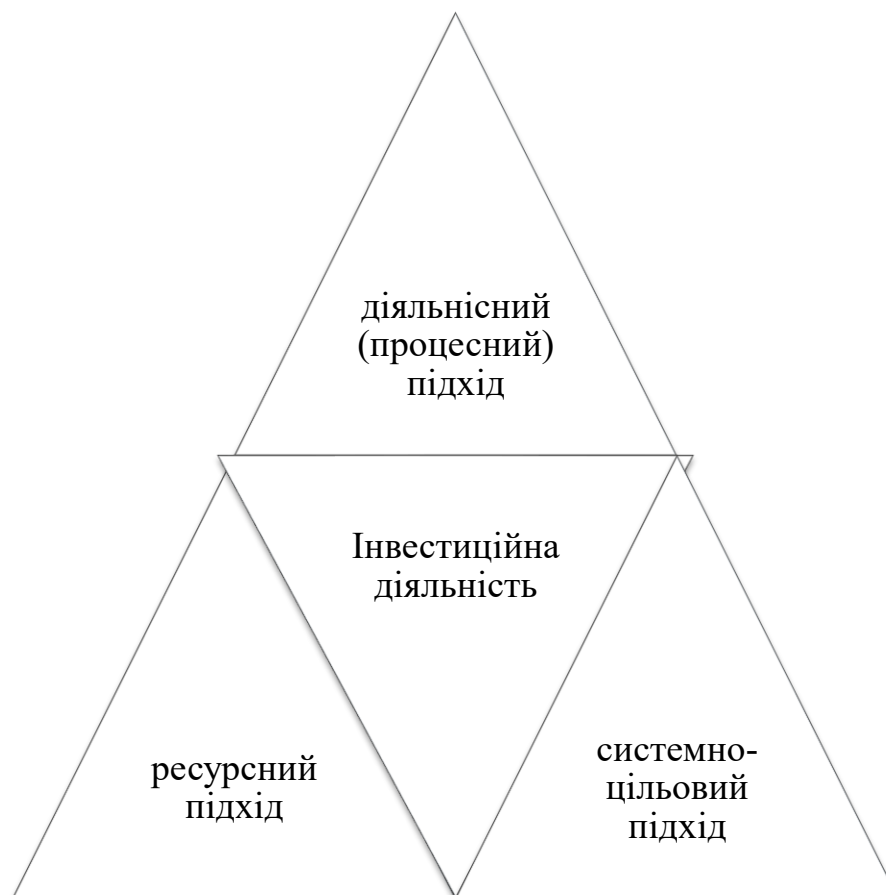

Рисунок 1.3 – Три ключові підходи до визначення сутності інвестиційної діяльності

Класична школа акцентує увагу на фундаментальній економічній мотивації як відмові від поточного споживання заради майбутнього зиску, тоді як кейнсіанський підхід розглядає інвестиції крізь призму макроекономічних

механізмів перетворення заощаджень у капітальні блага. Українська правова школа надає визначенню інституційного й регуляторного характеру, підкреслюючи роль нормативно-правового середовища, що особливо важливо для національної практики. У той же час сучасний фінансовий менеджмент розвиває це поняття у бік управління портфелями та оцінювання ризиків, що відображає потребу адаптації визначення до вимог сучасних фінансових ринків. У сукупності такі підходи формують комплексне розуміння інвестиційної діяльності, яке охоплює економічну мотивацію, правове поле та управлінські інструменти (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Порівняльний аналіз наукових поглядів на дефініцію «інвестиційна діяльність»

Наукова школа	Сутнісна характеристика	Акцент дослідження
Класична школа	Акт відмови від поточного споживання заради майбутнього блага.	Психологічна схильність до заощадження.
Кейнсіанський підхід	Процес перетворення заощаджень у капітальні блага.	Роль відсоткової ставки та очікуваної граничної ефективності капіталу.
Українська правова школа (ЗУ «Про інвестиційну діяльність»)	Сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.	Регулятивні норми та захист суб'єктів.
Сучасний фінансовий менеджмент	Управління інвестиційним портфелем з метою максимізації вартості активів.	Ризик-менеджмент та диверсифікація потоків.

Для дослідження впливу митного протекціонізму критично важливо розуміти, на які саме об'єкти спрямована діяльність, оскільки митне регулювання впливає на них диференційовано та хто є суб'єктом, який здійснює цю діяльність [35].

Об'єкти інвестиційної діяльності поділяються на:

– реальні інвестиції – це основні засоби, що часто перетинають митний кордон;

- інноваційні об'єкти – це інтелектуальна власність, патенти, ноу-хау;
- фінансові інвестиції – це цінні папери, корпоративні права.

Суб'єктами інвестиційної діяльності є: інвестори (державні, приватні, іноземні), замовники, виконавці робіт та фінансові посередники.

Інвестиційна діяльність реалізується через інвестиційний цикл, який традиційно поділяється на три фази:

- передінвестиційна фаза, на якій виконується аналіз ринку, вивчення інвестиційного клімату та митно-тарифних умов ввезення засобів виробництва;
- інвестиційна фаза (реалізація) – безпосереднє вкладення коштів, будівництво, закупівля та імпорт обладнання. Саме на цій стадії вплив протекціоністських митних заходів є найбільш відчутним (сплата мита на обладнання, сертифікація тощо);
- експлуатаційна фаза, що передбачає отримання прибутку, окупність інвестицій. Тут важливу роль відіграють експортні мита та нетарифні обмеження на вивезення готової продукції [36; 37].

Загалом інвестиційна діяльність – це не статичне вкладення, а енергія капіталу в русі. Протекціонізм у митній системі може діяти як «резистор» у цьому електричному ланцюзі: він або перетворює енергію на корисну роботу (локалізація), або призводить до перегріву та зупинки потоку (відтік ПШ)» [38].

Категорія «інвестиційний клімат» є комплексним об'єктом дослідження, що охоплює економічні, політичні, правові та соціальні умови. У науковому співтоваристві існують суттєві розбіжності щодо трактування цього поняття, що вимагає критичного аналізу ключових підходів.

Інвестиційний клімат визначається як «сукупність локальних чинників, що формують можливості та стимули для компаній здійснювати продуктивні інвестиції, створювати робочі місця та розширюватися». Основний фокус Світового банку зроблено на регуляторному навантаженні та захисті прав власності [39].

Інституційний підхід, що ґрунтується на працях Д. Норта розглядає інвестиційний клімат як систему формальних правил та неформальних

обмежень, що визначають рівень ризику та прибутковості капіталовкладень. У цьому контексті митні заходи є частиною формальних правил доступу до ресурсів та ринків [40].

За регіонально-кластерним підходом М. Портера інвестиційний клімат не є однорідним у межах країни, а формується через взаємодію локальних конкурентних переваг, інфраструктури та державної підтримки [41; 42].

Для цілей нашого дослідження структуру інвестиційного клімату доцільно представити як ієрархічну систему, де митне регулювання є частиною регуляторно-зовнішньоекономічного блоку.

Інвестиційний клімат має багатокомпонентну природу, яка формується під впливом як макроекономічних, так і інституційних та інфраструктурних чинників (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Багатокомпонентна структура інвестиційного клімату

Блок компонентів	Ключові показники	Вплив на інвестора
Макроекономічний	Рівень інфляції, стабільність валюти, темпи росту ВВП.	Визначає загальну прогнозованість доходів.
Регуляторно-митний	Митні тарифи, нетарифні бар'єри, прозорість митних процедур.	Формує операційні витрати та доступ до комплектуючих.
Інституційно-правовий	Судова система, рівень корупції, захист інтелектуальної власності.	Визначає ступінь безпеки активів.
Інфраструктурний	Якість доріг, енергомереж, наявність індустріальних парків.	Впливає на собівартість логістики та виробництва.

Особливої актуальності в сучасних умовах набуває регуляторно-митний блок, оскільки саме він безпосередньо впливає на транзакційні витрати інвестора, швидкість входу на ринок і доступ до імпортованих ресурсів та технологій. Інституційно-правові параметри визначають рівень довіри до держави та ступінь захищеності капіталу, що є критично важливим для довгострокових інвестицій. Інфраструктурна складова, у свою чергу, формує базові умови ефективності виробничої та логістичної діяльності. Сукупний аналіз зазначених блоків дозволяє оцінювати інвестиційний клімат не

фрагментарно, а як цілісну систему взаємопов'язаних факторів [39; 43; 44; 45].

Чинники формування клімату можна класифікувати на об'єктивні (географічне положення, ресурси) та суб'єктивні (політика уряду). Сьогодні критичного значення набули зовнішньоекономічні чинники :

– інтеграція в глобальні ланцюги доданої вартості (GVCs), що дозволяє країнам з прозорими митними правилами стають хабами для транснаціональних корпорацій;

– чинник «військового ризику та страхування» – це базовий чинник, що вимагає специфічних митних пільг для компенсації ризиків інвесторів;

– цифрова зрілість державних сервісів – сприяє інвестору обирати юрисдикції, де реєстрація бізнесу та митне оформлення відбуваються у «два кліки».

Макроекономічне середовище є первинним фільтром, через який іноземні та внутрішні інвестори оцінюють доцільність входження в економіку країни. У науковій думці домінує підхід, згідно з яким макроекономічні чинники виконують роль «фундаменту», без якого інституційні чи регуляторні пільги (зокрема митні) не здатні забезпечити сталий приплив капіталу.

Наукові погляди на роль макроекономічних чинників [46; 47]:

– монетаристський підхід – акцент зроблено на цінovій стабільності, головним чинником інвестиційного клімату вважається низька інфляція та стабільність грошової одиниці, що мінімізує ризики знецінення капіталу та прибутку інвестора;

– кейнсіанський підхід – наголошується на важливості сукупного попиту та темпів росту ВВП, оскільки інвестор розглядає макроекономіку через призму «ємності ринку» (якщо ВВП зростає, зростають і можливості для реалізації продукції, що стимулює капіталовкладення);

– теорія «подвійного дефіциту» – розглядається стан бюджету та торгового балансу як індикатор системних ризиків, а високий дефіцит бюджету сигналізує про ймовірне підвищення податкового навантаження в майбутньому, що погіршує інвестиційні очікування.

Ефективність інвестиційного процесу прямо залежить від кількісних та якісних параметрів макросередовища. В умовах глобальної фрагментації, структура цих індикаторів набула особливої специфіки:

- динаміка реального ВВП;
- інфляційні процеси;
- стабільність валютного курсу;
- рівень державного боргу [48].

Макроекономічні показники формують базове середовище прийняття інвестиційних рішень, оскільки саме вони визначають рівень ризику, очікувану дохідність та горизонти планування капіталовкладень (табл. 1.7).

Таблиця 1.7 – Вплив ключових макроекономічних показників на інвестиційні рішення

Макроекономічний показник	Бажаний тренд для інвестора	Характер впливу на капітал
Темпи зростання ВВП	Стабільне зростання понад 3 % на рік	Розширення внутрішнього ринку, підвищення попиту та доходів бізнесу
Індекс споживчих цін	Таргетована інфляція (4-6%)	Прогнозованість витрат та процентних ставок.
Облікова ставка ЦБ	Поступове та прогнозоване зниження	Здешевлення кредитних ресурсів, активізація інвестиційного попиту
Сальдо торгового балансу	Наближення до рівноваги	Валютна стабільність, відсутність митних обмежень, зменшення ризиків запровадження обмежень імпорту.
Державний борг до ВВП	Контрольований рівень (<60 % ВВП)	Зниження фіскальних ризиків і ймовірності податкового тиску
Дефіцит бюджету	Помірний, керований дефіцит	Менший ризик монетизації дефіциту та інфляційного тиску
Курс національної валюти	Помірна стабільність без різких коливань	Зменшення валютних ризиків для іноземного капіталу
Рівень безробіття	Помірний із тенденцією до зниження	Наявність робочої сили та зростання споживчого попиту

Для інвестора важливими є не лише абсолютні значення показників, а й

їхня стабільність та передбачуваність у середньостроковій перспективі. Збалансоване поєднання економічного зростання, помірної інфляції та адекватної монетарної політики знижує премію за ризик і стимулює приплив довгострокового капіталу. Водночас макроекономічні дисбаланси (висока інфляція, дефіцит платіжного балансу, різкі коливання ставок) змушують інвесторів або відкладати рішення, або вимагати вищої норми прибутковості. Для України, з урахуванням воєнних і післявоєнних викликів, роль макроекономічної стабілізації як сигналу для інвесторів є особливо значущою.

В економічній науці утвердилося розуміння інституційного середовища як сукупності основоположних політичних, соціальних та юридичних правил, які утворюють підґрунтя для виробництва, обміну та розподілу.

Нова інституційна економіка, яку обґрунтував Д. Норт визначає інститути як «правила гри» у суспільстві. Для інвестиційного клімату критичним є розрізнення формальних інститутів (закони, Митний кодекс) та неформальних (традиції бізнесу, рівень толерантності до корупції). Якість інститутів прямо пропорційна рівню зниження трансакційних витрат інвестора. Теорія трансакційних витрат сформульована О. Вільямсоном наголошує на важливості інститутів у забезпеченні виконання контрактів. Якщо інституційне середовище слабе, інвестор змушений витратити надмірні ресурси на захист своїх прав, що робить протекціоністські бар'єри вторинним фактором порівняно з інституційними ризиками. Концепція «інклюзивних інститутів», авторами якої є Дж. Аджемоглу та Дж. Робінсон доводить, що лише інститути, які дозволяють залучати широкі маси до економічної діяльності та гарантують право власності, здатні забезпечити довгостроковий приплив капіталу [49; 50; 51].

Інституційні чинники наведені на рисунку 1.4 відображають ключові нецінові параметри інвестиційного клімату, які у сучасних умовах часто мають вирішальне значення для прийняття інвестиційних рішень. Саме інституційна якість визначає рівень трансакційних витрат, ступінь захисту прав власності та передбачуваність регуляторного середовища. Для країн з перехідною

економікою, зокрема України, ці чинники є критично важливими, оскільки можуть як компенсувати макроекономічні ризики, так і суттєво їх посилювати. Використання міжнародно визнаних індикаторів (WJP, TI, WGI) дозволяє забезпечити порівнюваність оцінок та інтегрувати результати у глобальні аналітичні моделі. У цьому контексті інституційний блок формує «якість середовища», в межах якого реалізуються митна та інвестиційна політика держави [52].

Інституційний чинник	Ключовий індикатор (Global Standard)	Наслідок для інвестора
<ul style="list-style-type: none"> • Незалежність судів • Рівень корупції • Якість регулювання • Політична стабільність • Захист прав інвесторів • Ефективність державного управління • Якість митного адміністрування • Рівень інституційної довіри 	<ul style="list-style-type: none"> • Rule of Law Index (WJP) • Corruption Perceptions Index (TI) • Regulatory Quality (Worldwide Governance Indicators) • Political Stability and Absence of Violence • Protecting Minority Investors (Doing Business / World Bank) • Government Effectiveness (WGI) • Trading Across Borders (Doing Business) • Edelman Trust Barometer 	<ul style="list-style-type: none"> • Впевненість у захисті від рейдерства та свавілля держорганів. • Прогнозованість витрат, відсутність прихованих «податків». • Зрозумілість митних процедур та стабільність тарифів. • Довгостроковість планування (ROI) на 10-15 років • Підвищення привабливості портфельних і прямих іноземних інвестицій • Зниження адміністративних бар'єрів, швидкість та якість надання публічних послуг • Скорочення часу та вартості проходження митних процедур • Формування позитивних очікувань інвесторів щодо поведінки держави та партнерів

Рисунок 1.4 – Інституційні чинники та їхні індикатори в системі оцінки клімату

Регуляторний складник інвестиційного клімату в теоретичному вимірі охоплює сукупність державних правил, норм та процедур, що безпосередньо впливають на трансакційні витрати суб'єктів інвестиційної діяльності. В економічній науці домінує концепція «розумного регулювання», згідно з якою ефективність клімату визначається не відсутністю контролю, а його прозорістю та передбачуваністю. Основним вектором регуляторного впливу є податкова система, яка через рівень фіскального навантаження та систему пільг програмує норму прибутку інвестора. Проте податкове середовище розглядається не ізольовано, а у поєднанні з адмініструванням, де швидкість та цифровізація дозвільних процедур стають вагомішими за номінальні ставки податків.

Важливим аспектом регуляторного середовища є політика у сфері конкуренції та антимонопольного нагляду. Інституційна здатність держави обмежувати монополізацію ринків створює рівні умови для нових гравців, що є критичним для припливу прямих іноземних інвестицій. Регуляторна стабільність виступає гарантом того, що параметри фінансових моделей інвестиційних проєктів не будуть деформовані раптовими змінами в ліцензуванні, сертифікації або технічних регламентах. Сьогодні регуляторний чинник також включає екологічні та соціальні стандарти, які трансформувалися в обов'язкові елементи інвестиційної привабливості на глобальному ринку.

Зовнішньоекономічний вектор формування інвестиційного клімату відображає ступінь інтегрованості країни у світові товарні та фінансові потоки. Ключовим теоретичним параметром тут виступає показник зовнішньоторговельної відкритості. Високий рівень відкритості традиційно корелює з активізацією інвестиційних процесів, оскільки сигналізує про готовність економіки до міжнародного поділу праці. Для інвестора вирішальне значення має участь країни в глобальних ланцюгах доданої вартості, що дозволяє капіталу функціонувати в режимі максимальної операційної ефективності. У цьому контексті зовнішньоекономічна політика розглядається як інструмент розширення горизонту планування за межі внутрішнього ринку.

Окремим чинником виступає валютно-курсова політика та режим руху

капіталу. Стабільність національної валюти та відсутність жорстких обмежень на репатріацію прибутків є базовими вимогами іноземних інвесторів. Зовнішньоекономічні чинники також охоплюють членство країни в міжнародних економічних організаціях та інтеграційних об'єднаннях. Угоди про вільну торгівлю нового покоління виконують роль «інвестиційних якорів», оскільки вони гармонізують не лише митні тарифи, а й стандарти захисту інвесторів, правила конкуренції та механізми вирішення спорів. Таким чином, зовнішньоекономічний чинник трансформує локальний інвестиційний клімат у частину глобального інвестиційного простору, роблячи його зрозумілим для транснаціонального капіталу [53; 54].

Систематизація чинників інвестиційного клімату за рівнем впливу дозволяє виокремити ієрархію ризиків і мотивацій, якими керується іноземний інвестор під час вибору країни розміщення капіталу (табл. 1.8) [46; 55; 56; 57].

Таблиця 1.8 – Системна характеристика чинників інвестиційного клімату за рівнем впливу

Група чинників	Об'єкт впливу на інвестиційну діяльність	Пріоритет для іноземного інвестора
Макро-економічні	Довгострокова окупність, стабільність доходів і збереження вартості капіталу.	Надвисокий (стратегічні та макроризики).
Інституційні	Безпека активів та захист прав власності, виконання контрактів, незалежність судів.	Високий (юридичні та інституційні ризики).
Регуляторні	Операційні витрати та ефективність поточних процесів, податкове та митне адміністрування.	Середній (адміністративні та комплаєнс-витрати).
Зовнішньоекономічні	Доступ до ринків, ресурсів та технологій і глобальних ланцюгів вартості.	Високий (ринкові можливості та експортний потенціал).
Політико-безпекові	Ризики конфліктів, політична стабільність, санкційні обмеження	Надвисокий (екзистенційні ризики для активів)
Фіскальні	Податкове навантаження, бюджетна стійкість держави	Середній–високий (вплив на чисту дохідність)
Інфра-структурні	Логістика, енергетика, індустріальні парки	Середній (вплив на собівартість і масштабування бізнесу)
Соціально-кадрові	Якість людського капіталу, ринок праці	Середній (продуктивність і інноваційність)

Макроекономічні та інституційні чинники мають визначальний, «фільтруючий» характер, оскільки за їх несприятливих значень навіть вигідні регуляторні умови не здатні компенсувати стратегічні ризики. Регуляторні чинники впливають переважно на коротко- та середньострокову ефективність проєктів, формуючи рівень трансакційних витрат. Водночас зовнішньоекономічні чинники, зокрема митна політика та доступ до міжнародних ринків, набувають особливої ваги в умовах глобальної фрагментації та поширення протекціонізму. Для України така багаторівнева структура є релевантною, оскільки дозволяє інтегрувати інвестиційну політику з макроекономічною стабілізацією та митно-тарифним регулюванням [57].

Завершуючи аналіз структури інвестиційного клімату, варто наголосити на кумулятивному ефекті взаємодії всіх груп чинників. Економічна теорія доводить, що слабкість одного компонента (наприклад, інституційного) не може бути повністю компенсована надмірними пільгами в іншому (регуляторному). Інвестиційний клімат є цілісною екосистемою, де макроекономічна стабільність створює можливості, інститути забезпечують безпеку, а регуляторні та зовнішньоекономічні чинники визначають конкурентоспроможність. Оцінка цієї екосистеми все частіше базується на цифрових індикаторах та даних реального часу, що вимагає від держави динамічного управління кожним із чинників для підтримки інвестиційної привабливості в умовах глобальної турбулентності.

1.3 Теоретичні підходи до оцінювання впливу митного протекціонізму на інвестиційні процеси

У межах неокласичної економічної теорії вплив митного протекціонізму на інвестиційні процеси оцінюється переважно через призму ринкової ефективності та оптимального розподілу ресурсів. Фундаментальна теза неокласиків базується на тому, що будь-яке митне втручання штучно змінює цінові сигнали, які призводять до деформації інвестиційних рішень. Згідно з

моделлю загальної рівноваги, запровадження імпорتنих мит створює ефект «інвестиційного викривлення»: капітал спрямовується не в ті галузі, де країна має порівняльні переваги, а в ті, що захищені високим тарифом. Це породжує феномен «неефективної спеціалізації», коли інвестиційні проекти виявляються прибутковими лише в умовах закритого ринку, що в довгостроковій перспективі знижує глобальну конкурентоспроможність національної економіки.

Важливим теоретичним аспектом ліберального підходу є оцінка впливу мит на вартість капітальних благ. Оскільки сучасна інвестиційна діяльність передбачає імпорт високотехнологічного обладнання та складних компонентів, протекціоністські заходи щодо цих категорій товарів діють як прямий податок на модернізацію. У наукових дискусіях 2024–2026 років наголошується, що тарифний захист сировинних галузей, наприклад, металургії, часто стає інвестиційним бар'єром для галузей глибшої переробки, наприклад, машинобудування, оскільки здорожчує їхню ресурсну базу. Таким чином, неокласичний підхід констатує, що протекціонізм може збільшувати обсяг внутрішніх інвестицій у короткому періоді, але неминуче знижує їхню якісну віддачу та пригнічує інноваційний розвиток.

На відміну від неокласиків, кейнсіанська та неокейнсіанська школи розглядають митний протекціонізм як дієвий інструмент управління сукупним попитом, що є першоосною для інвестиційної активності. Теоретичне підґрунтя цього підходу базується на концепції мультиплікатора інвестицій: захищаючи внутрішній ринок, держава гарантує національним виробникам стабільний попит, що створює необхідні умови для капіталовкладень у розширення виробництва. У цьому контексті митні заходи виконують функцію «безпечної гавані» для капіталу, особливо в умовах глобальної турбулентності, коли внутрішній ринок стає більш прогнозованим, ніж зовнішній [58; 59].

Особливе місце посідає еволюція теорії «виховного протекціонізму» Ф. Ліста в сучасних умовах. Згідно з цією концепцією, тимчасовий тарифний захист є необхідною інвестицією у майбутній розвиток «молодих» галузей.

Наукові дискусії останніх років трансформували цю ідею у стратегію «імпортозаміщення 2.0», де протекціонізм використовується не для самоізоляції, а для примусового створення технологічних компетенцій всередині країни. Для інвестора це означає наявність «захищеного періоду», протягом якого він може окупити високі початкові витрати на R&D та капітальне будівництво, не побоюючись цінового тиску з боку глобальних монополістів [60].

Таблиця 1.9 – Компаративний аналіз впливу митних заходів на інвестиційну мотивацію

Теоретична школа	Основний механізм впливу	Вплив на стратегію інвестора
Неокласична	Зміна відносних цін та рентабельності.	Пошук секторів із максимальним тарифним захистом (часто неефективних).
Кейнсіанська	Стимулювання внутрішнього сукупного попиту.	Капіталізація прибутку в умовах гарантованого збуту.
Стратегічна торгова політика	Перерозподіл монопольного прибутку на користь національних фірм.	Інвестиції у високі технології за державної підтримки.
Еволюційна економіка	Захист траєкторії технологічного розвитку.	Довгострокові вкладення у формування людського капіталу.

У теорії міжнародного виробництва (Дж. Даннінга) митний протекціонізм розглядається як ключовий фактор локалізації іноземного капіталу. Теоретична модель «стрибка через тариф» доводить, що за умов високих імпортних бар'єрів транснаціональні корпорації змінюють стратегію з експорту товарів на експорт капіталу. Це відбувається у випадках, коли граничні витрати на подолання митних бар'єрів перевищують витрати на створення та експлуатацію виробничих потужностей на території країни-реципієнта.

Цей підхід є фундаментальним для розуміння природи прямих іноземних інвестицій у промисловість. Проте сучасні дослідники (зокрема С. Лундан) наголошують на тому, що «стрибок через тариф» все частіше замінюється «стрибком через стандарти». Нетарифні бар'єри (технічні регламенти,

екологічні норми) стають сильнішим стимулом для інвестора локалізувати R&D-центри та сервісні хаби, щоб забезпечити безперебійний доступ до ринку. Таким чином, у цій парадигмі протекціонізм виступає як «батіг», що примушує інвестора до глибшої інтеграції в національну економіку, сприяючи трансферу технологій та створенню робочих місць [58; 61].

Отже, теоретична оцінка впливу митного протекціонізму на інвестиції коливається між двома полюсами: від визнання його деструктивним фактором, що спотворює ринкову ефективність (неокласика), до розуміння його як стратегічного важеля примусової локалізації капіталу (еклектична парадигма). Вибір конкретної моделі оцінювання залежить від стратегічних цілей держави: максимізація поточного добробуту чи забезпечення довгострокового індустріального прориву.

У межах нової інституційної економічної теорії вплив митного протекціонізму оцінюється не через зміну цінових пропорцій, а через трансформацію інституційного середовища та рівень трансакційних витрат. Згідно з працями О. Вільямсона та Р. Коуза, інвестиційне рішення базується на порівнянні витрат на виконання контракту в різних юрисдикціях. Митний протекціонізм, особливо у його нетарифній формі, створює додаткові інституційні бар'єри, які підвищують витрати на пошук інформації, вимірювання характеристик товару та захист прав власності. У наукових дискусіях останніх років наголошується, що для інвестора складність та непрозорість митного адміністрування є значно вагомішим дестимулюючим чинником, ніж номінальний рівень ввізного мита. Це зумовлено тим, що тариф можна прорахувати у бізнес-плані, тоді як інституційна нестабільність створює некеровані ризики [62].

Окремим аспектом інституційного аналізу є теорія «пошуку ренти», розроблена Е. Крюгер та Г. Таллоком. Протекціоністські заходи створюють штучні дефіцити та привілеї, що стимулює бізнес інвестувати ресурси не в технологічне оновлення, а в лобювання збереження або посилення митних бар'єрів. Це призводить до «інституційної пастки»: галузі, що тривалий час

перебувають під захистом, втрачають інноваційну динаміку, а капітал у них стає «ледачим». Для іноземного інвестора така ситуація сигналізує про викривлене конкурентне поле, де успіх залежить від близькості до регулятора, а не від ефективності виробництва. Таким чином, інституційний підхід доводить, що протекціонізм може бути ефективним інструментом залучення інвестицій лише за умови високої якості державного управління та прозорості митних інститутів [63].

Сучасна ера протекціонізму внесла кардинальні зміни у теоретичні моделі оцінювання інвестиційних процесів. Ключовим чинником став так званий «екологічний протекціонізм», втілений у Механізмі вуглецевого коригування імпорту Європейського Союзу. З наукової точки зору, він трансформує саму природу митного регулювання, тобто перетворюється з інструменту захисту ринку на інструмент примусу до технологічної модернізації. Для інвестора це означає перегляд географії розміщення виробництва: капітал перетікає в країни, що забезпечують доступ до «зеленої» енергії, або в юрисдикції, що мають аналогічні з ЄС системи вуглецевого ціноутворення. Таким чином, протекціонізм сьогодні стає фільтром, що відсікає інвестиції у застарілі, брудні технології, стимулюючи приплив капіталу в енергоефективні галузі.

Іншою важливою особливістю «нового протекціонізму» є цифрова та технологічна суверенність. Держави все частіше використовують митні інструменти для обмеження трансферу критичних технологій або для примусової локалізації центрів обробки даних (data localization). Це створює феномен «фрагментованого інвестиційного клімату», де ТНК змушені дублювати свої R&D-центри в різних торговельних блоках, щоб уникнути митних та технологічних бар'єрів. Теоретично це описується як перехід від стратегії глобальної оптимізації витрат до стратегії «стійкості та надійності» (resilience).

У таблиці 1.10 наведено порівняння впливу традиційного та сучасного протекціонізму на поведінку інвесторів [23; 26; 63; 64].

Таблиця 1.10 – Еволюція впливу протекціоністських заходів на інвестиційні тренди

Характеристика	Традиційний протекціонізм	Сучасний «сма́рт-протекціонізм»
Основний інструмент	Імпортне мито (тарифи).	СВАМ, технічні стандарти, цифрові обмеження.
Мета інвестора	Економія на витратах (cost reduction).	Стійкість ланцюгів та екологічна відповідність.
Вплив на локалізацію	Створення складальних цехів («screwdriver plants»).	Локалізація повного циклу та R&D-центрів.
Ключовий ризик	Зростання цін на продукцію.	Технологічна ізоляція та втрата доступу до преміальних ринків.

У теоретичний обіг в останні роки увійшла концепція «Friend-shoring», яка пояснює вплив митної політики через призму політичної солідарності. Згідно з цим підходом, інвестиції спрямовуються не туди, де нижчі мита, а туди, де існує низький ризик введення раптових протекціоністських обмежень з політичних мотивів. Протекціонізм у цьому контексті виконує роль делімитатора «дружніх» та «ворожих» ринків. Для країн, що знаходяться у фазі трансформації, таких як Україна, це створює унікальний шанс через гармонізацію митних правил з ЄС та США стати безпечною гаванню для капіталу, що виходить із ризикованих автократичних юрисдикцій. Це доводить, що в сучасній теорії протекціонізм може виступати не лише бар'єром, а й інструментом формування ексклюзивних інвестиційних кластерів.

У сучасній економічній науці оцінювання впливу протекціонізму на інвестиції перейшло від якісного опису до використання складних економетричних інструментів. Ключовою проблемою залишається відокремлення впливу саме митних заходів від загального макроекономічного фону. Найбільш поширеним у світовій практиці (згідно з методологією ОЕСР та МВФ) є використання гравітаційних моделей міжнародних інвестицій (табл. 1.11). Ці моделі базуються на припущенні, що інвестиційний потік між двома країнами прямо пропорційний їхньому економічному «розміру» (ВВП) та

обернено пропорційний «відстані», де під відстанню розуміють не лише географію, а й рівень митних тарифів та складність нетарифних бар'єрів. Математично це дозволяє вирахувати «коефіцієнт тарифної еластичності інвестицій», який демонструє, на скільки відсотків знизиться приплив ПІ при підвищенні середньозваженої ставки мита на 1%.

Іншим важливим інструментом є індексна оцінка регуляторних обмежень. Найбільш авторитетним є FDI Regulatory Restrictiveness Index від ОЕСР, який включає субіндекси щодо операційних обмежень для іноземних інвесторів, пов'язаних із митним регулюванням та локалізацією виробництва. Використання цього індексу у кореляційно-регресійному аналізі дозволяє встановити щільність зв'язку між рівнем захищеності внутрішнього ринку та обсягом залученого капіталу. Окрім індексних методів, застосовуються моделі загальної економічної рівноваги, які дають змогу спрогнозувати, як зміна митної політики в одному секторі змінить інвестиційні плани в суміжних галузях через зміну цін на проміжні товари (табл. 1.11) [64; 65; 66].

Таблиця 1.11 – Порівняльна характеристика методів оцінювання впливу протекціонізму на інвестиції

Метод оцінювання	Об'єкт аналізу	Переваги для дослідження	Обмеження
Гравітаційне моделювання	Географічний розподіл інвестиційних потоків.	Висока точність у виявленні бар'єрів «відстані» (мит).	Потребує великих масивів панельних даних.
Кореляційний аналіз	Статистичний зв'язок між тарифом та обсягом ПІ.	Проста інтерпретація результатів для магістерської роботи.	Не враховує латентні (приховані) чинники впливу.
Індексний метод (OECD Index)	Якість регуляторного середовища.	Можливість порівняння з іншими країнами-конкурентами.	Суб'єктивність при присвоєнні вагових коефіцієнтів.
Сценарний аналіз (CGE)	Прогнозні ефекти від зміни митної політики.	Дозволяє оцінити наслідки до моменту введення заходів.	Висока чутливість до обраних припущень.

Важливою методичною особливістю оцінювання є врахування часового лагу. Наукові дослідження доводять, що інвестиційний клімат реагує на зміну митних правил не миттєво, а з певною затримкою (зазвичай від 1 до 3 років). Це зумовлено інерційністю інвестиційних циклів, коли великі проєкти, що знаходяться на стадії реалізації, не можуть бути зупинені миттєво при введенні протекціоністських заходів, проте нові проєкти будуть скасовані або перенесені в інші юрисдикції. Таким чином, при побудові теоретичних та економетричних моделей необхідно використовувати лагові змінні, щоб уникнути помилкових висновків про «відсутність впливу» протекціонізму на капіталовкладення.

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного теоретико-методологічного дослідження встановлено, що протекціоністські митні заходи є складним та суперечливим чинником формування інвестиційного клімату.

Економічна природа митного протекціонізму в сучасних умовах еволюціонувала від суто фіскальної та захисної функцій до інструментарію стратегічної промислової політики. В останні роки ключову роль відіграють не стільки тарифні ставки, скільки нетарифні бар'єри та екологічне регулювання, що формують нову архітектуру доступу до ринків.

Визначено, що інвестиційний клімат – це складна динамічна система, стан якої визначається синергією макроекономічних, інституційних, регуляторних та зовнішньоекономічних детермінант. Він є багатофакторною системою, де митне регулювання виступає невід'ємною частиною регуляторного та зовнішньоекономічного блоків. Розуміння цієї структури є необхідною передумовою для аналізу впливу специфічних митних інструментів, оскільки протекціонізм у митній сфері не діє ізольовано, а вступає у складну взаємодію з кожним із елементів цієї системи, змінюючи загальний вектор інвестиційної активності в країні. Встановлено, що якість

інституційного середовища (верховенство права та прозорість митної вартості) є базовою передумовою, яка визначає, чи стануть митні бар'єри стимулом для локалізації виробництва, чи перетворяться на перешкоду для технологічної модернізації.

Теоретичний аналіз основних економічних шкіл продемонстрував відсутність консенсусу щодо впливу протекціонізму на інвестиції. Якщо неокласична парадигма наголошує на деформації ринкових сигналів та відтоку капіталу, то еkleктична парадигма та кейнсіанські підходи доводять можливість позитивного впливу через механізм «стрибка через тариф» та стимулювання внутрішнього попиту.

Оцінювання цього впливу вимагає застосування комплексного методичного інструментарію, що поєднує індексні методи ОЕСР та гравітаційне моделювання. Це дозволяє врахувати як прямі цінові ефекти від введення мит, так і опосередковані інституційні ризики, що є критично важливим для формування збалансованої митно-інвестиційної політики країни.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПРОТЕКЦІОНІСТСЬКИХ МИТНИХ ЗАХОДІВ НА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ

2.1 Сучасний стан економіки та динаміка застосування протекціоністських митних заходів в Україні

Україна в останні роки знаходиться в складних умовах багатовимірної нестабільності, зумовленої поєднанням воєнних дій, макроекономічних дисбалансів, трансформацій інституційного середовища та глибокої перебудови зовнішньоекономічних зв'язків.

Повномасштабна агресія РФ суттєво підвищила рівень суверенних ризиків, що безпосередньо відображається на інвестиційній активності та структурі капіталовкладень. Водночас процеси євроінтеграції, адаптації національного законодавства до норм ЄС та участь України у міжнародних програмах відновлення формують нові можливості для залучення інвестицій у стратегічні галузі економіки. За таких умов особливої ваги набуває роль державної економічної політики, зокрема митно-тарифного регулювання, як інструменту балансування між захистом національного виробника та створенням сприятливого інвестиційного клімату. Саме ефективне поєднання протекціоністських заходів із принципами відкритості та передбачуваності регуляторного середовища може стати основою для післявоєнного відновлення та структурної модернізації економіки України.

Аналіз стану національної економіки протягом 2020–2025 років демонструє безпрецедентний рівень волатильності та структурних зрушень. Період розпочався з пандемічної рецесії 2020 року (падіння ВВП на 4,0%), за якою послідувало відновлення у 2021 році (+3,4%). Повномасштабна агресія 2022 року спричинила катастрофічне скорочення економіки на 29,1%, що супроводжувалося руйнацією основних фондів промисловості, особливо у металургійному та енергетичному секторах. Проте вже у 2023–2024 роках економіка продемонструвала ознаки адаптивного відновлення, що стало

можливим завдяки фінансовій підтримці партнерів та гнучкості бізнесу (рис. 2.1) [67; 68].

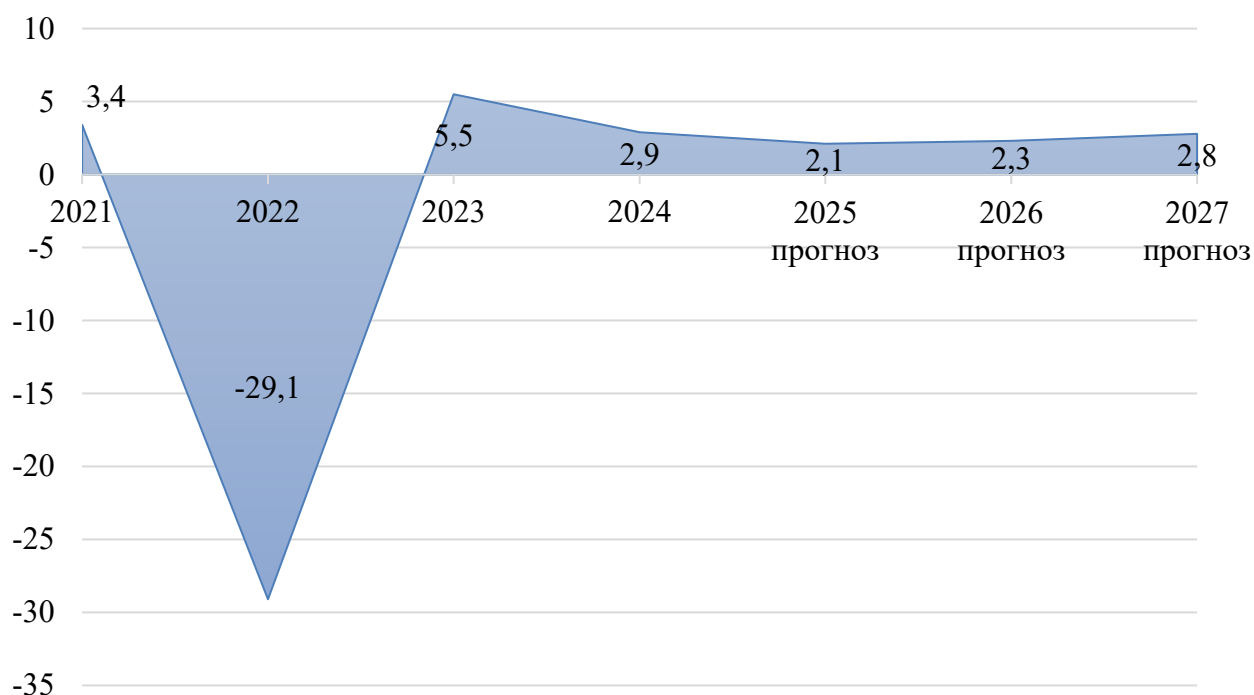

Рисунок 2.1 – Динаміка ВВП України, %

Інфляція є одним із ключових макроекономічних індикаторів, що безпосередньо впливає на інвестиційні рішення, купівельну спроможність населення та ефективність державної економічної політики. Аналіз її динаміки дозволяє оцінити рівень макроекономічної стабільності та очікування економічних агентів (рис. 2.2) [67; 68].

Наведені дані свідчать про різке зростання інфляції у 2022 році, що було зумовлено повномасштабною війною, розривом логістичних ланцюгів та девальваційним тиском. У 2023 році спостерігається суттєве уповільнення інфляційних процесів, що вказує на ефективність жорсткої монетарної політики та часткову адаптацію економіки до кризових умов. У 2024 році інфляція знову демонструє помірне зростання, що може бути пов'язано з відновленням економічної активності та зростанням споживчого попиту.

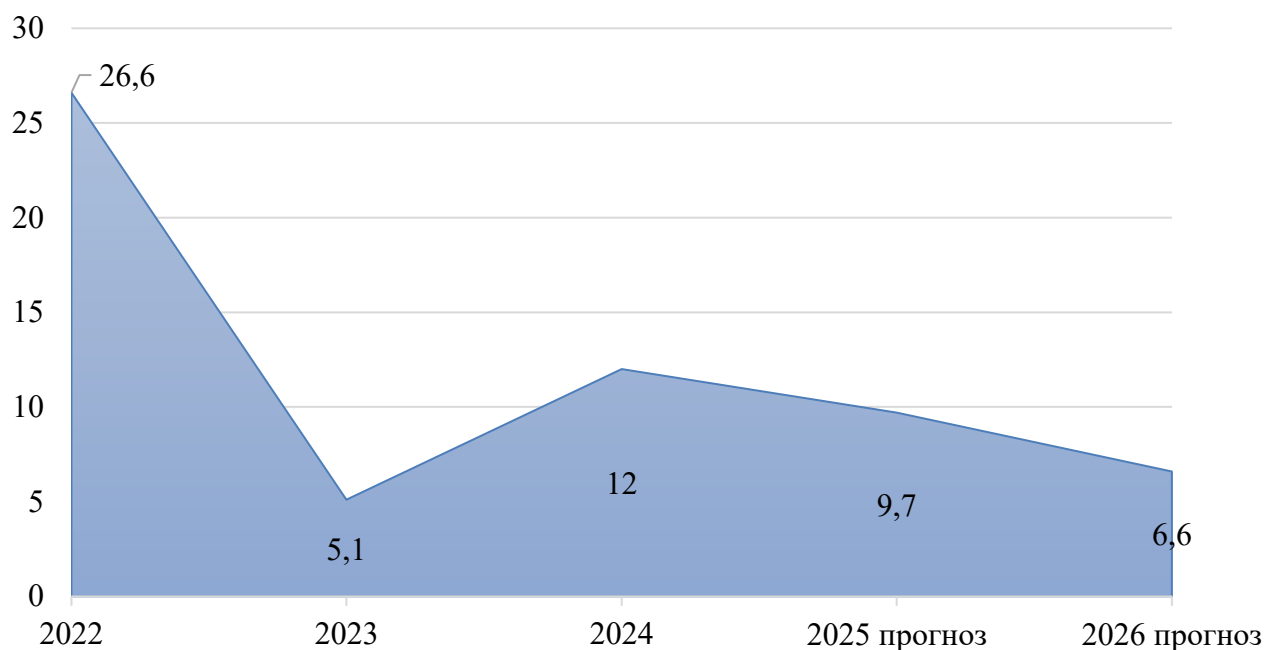

Рисунок 2.2 – Динаміка інфляції України, %

Прогнозні показники на 2025–2026 роки свідчать про очікуване поступове зниження інфляції, що створює більш сприятливі передумови для довгострокового інвестування. Загалом тенденція до стабілізації інфляції є позитивним сигналом для формування передбачуваного інвестиційного клімату в Україні.

Станом на 2025 рік структура ВВП зазнала суттєвої деформації, зокрема частка традиційної важкої промисловості скоротилася, тоді як питома вага державного сектору (через видатки на оборону) та сектору послуг зросла. Ключовим викликом стала зміна логістичних маршрутів та втрата енергетичних потужностей, що прямо вплинуло на собівартість продукції та її конкурентоспроможність порівняно з імпортом.

Зовнішньоекономічний стан України у 2024–2025 роках характеризується глибоким дефіцитом торговельного балансу. У 2024 році від’ємне сальдо торгівлі товарами перевищило 25 млрд дол. США, що було зумовлено критичною потребою в імпорті палива, озброєння та обладнання для відновлення енергетики. Саме цей дефіцит став головним мотивом для

повернення до елементів тарифного протекціонізму в 2025 році – держава змушена стримувати некритичний імпорт для захисту золотовалютних резервів та підтримки курсової стабільності (табл. 2.1) [67; 68].

Таблиця 2.1 – Ключові макроекономічні індикатори України

Показник	2020	2021	2022	2023	2024 (оцінка)	2025 (прогноз)
Реальний ВВП, зміна % до поп. Року	-4,0	+3,4	-29,1	+5,3	+3,7	+3,0...3,5
Індекс споживчих цін на кінець року, %	5,0	10,0	26,6	5,1	9,7	8,5...10,0
Експорт товарів, млрд дол. США	49,2	68,1	44,2	36,2	37,5	39,0
Імпорт товарів, млрд дол. США	53,7	72,8	55,3	63,5	64,0	66,0
Сальдо торгівлі товарами, млрд дол.	-4,5	-4,7	-11,1	-27,3	-26,5	-27,0

Промислове виробництво у 2024 році продемонструвало неоднорідну динаміку. Сектори, орієнтовані на внутрішні потреби оборони та відновлення (машинобудування, металообробка, будматеріали), показали зростання на рівні 7–12%. Водночас експортоорієнтовані галузі продовжують страждати від логістичних обмежень. У 2025 році зафіксовано тренд на «мікро-індустріалізацію»: створення невеликих, технологічно гнучких підприємств, що легше адаптуються до енергетичних перебоїв. Митне регулювання у цьому контексті відіграє роль стимулятора – через нульові мита на комплектуючі для дронів, РЕБ та енергетичного обладнання держава фактично формує нові галузеві кластери.

Динаміка товарної структури експорту України у 2015–2024 рр. дає змогу

простежити зміни обсягів та пріоритетів зовнішньоторговельної спеціалізації країни. Аналіз структури експорту дозволяє оцінити ступінь диверсифікації та чутливість національної економіки до зовнішніх шоків (рис. 2.3) [67; 68].

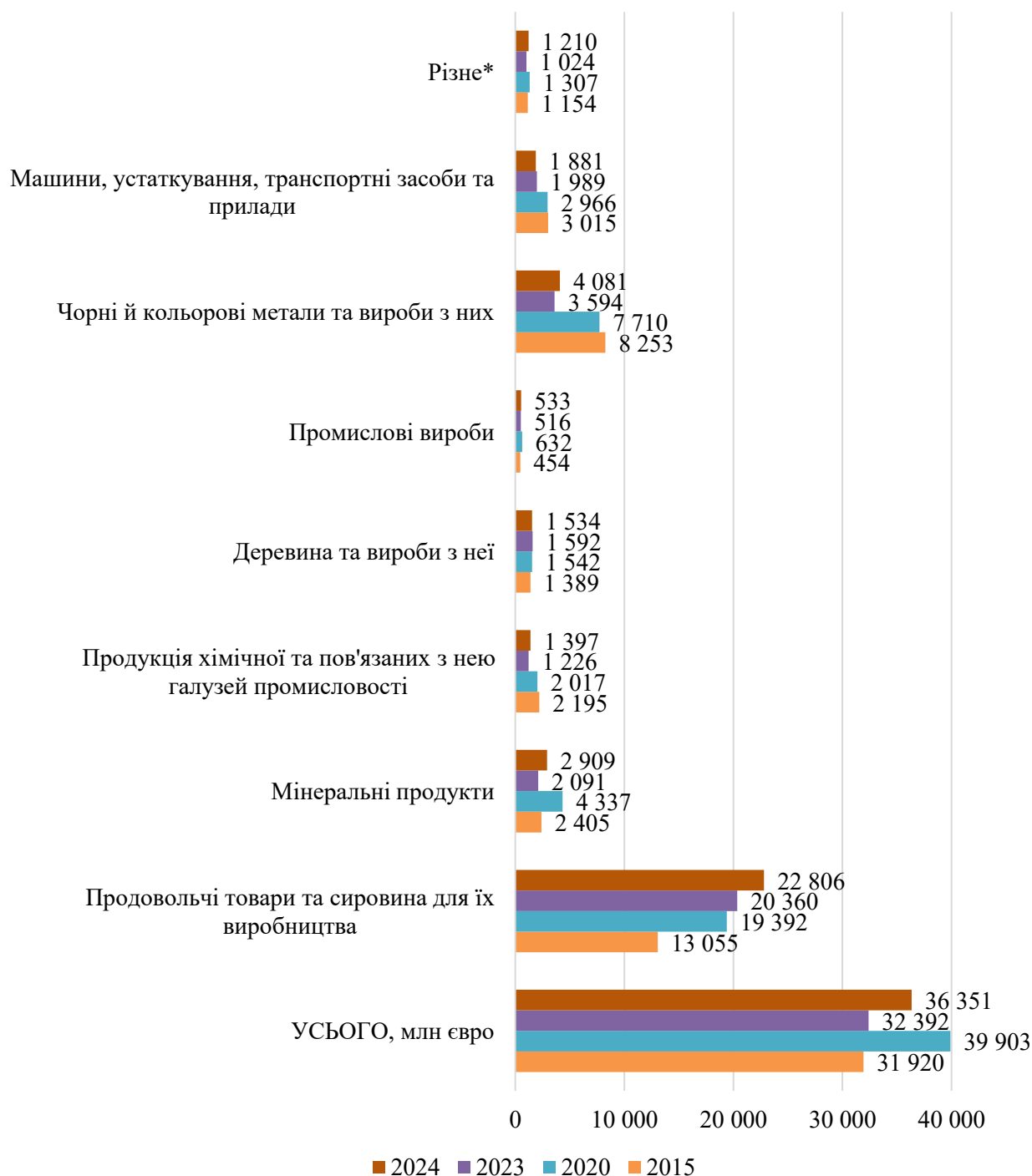

Рисунок 2.3 – Динаміка товарної структури експорту України за 2015-2024 рр., млн. євро

Упродовж досліджуваного періоду ключову частку експорту України стабільно формують продовольчі товари та сировина для їх виробництва, роль яких суттєво зростає у 2023–2024 роках. Водночас експорт чорних і кольорових металів та виробів з них зазнав значних коливань, що відображає вплив воєнних дій, руйнування виробничих потужностей і логістичних обмежень. Поставки машин, устаткування та транспортних засобів залишаються порівняно незначними, що свідчить про обмежену присутність продукції з високою доданою вартістю в експорті.

Загальний обсяг експорту у 2024 році демонструє відновлювальну динаміку порівняно з 2023 роком, однак все ще не досягає рівня 2020 року. Отримані результати вказують на необхідність структурної трансформації експорту України з орієнтацією на розвиток переробної промисловості та технологічно складної продукції.

На рисунку 2.4 подано динаміку товарної структури імпорту України у 2015–2024 рр., що відображає зміну потреб національної економіки в ресурсах, сировині та готовій продукції. Аналіз імпортних потоків дозволяє оцінити рівень залежності країни від зовнішніх постачань у різних товарних групах.

У структурі імпорту України домінують машини, устаткування, транспортні засоби та прилади, обсяги ввезення яких суттєво зросли у 2023–2024 роках, що свідчить про потреби у відновленні виробничої та інфраструктурної бази. Значною залишається частка продукції хімічної промисловості та мінеральних продуктів, що відображає структурну залежність економіки від імпортних енергоносіїв і хімічних компонентів. Імпорт продовольчих товарів та сировини для їх виробництва має відносно менші обсяги порівняно з іншими групами, що корелює з експортною аграрною спеціалізацією України. Загальний обсяг імпорту у 2024 році суттєво перевищує рівень 2020 року, що вказує на зростання внутрішнього попиту та активізацію економічної діяльності. Водночас така динаміка підкреслює необхідність політики імпортозаміщення та розвитку національного виробництва з високою доданою вартістю [67; 68].

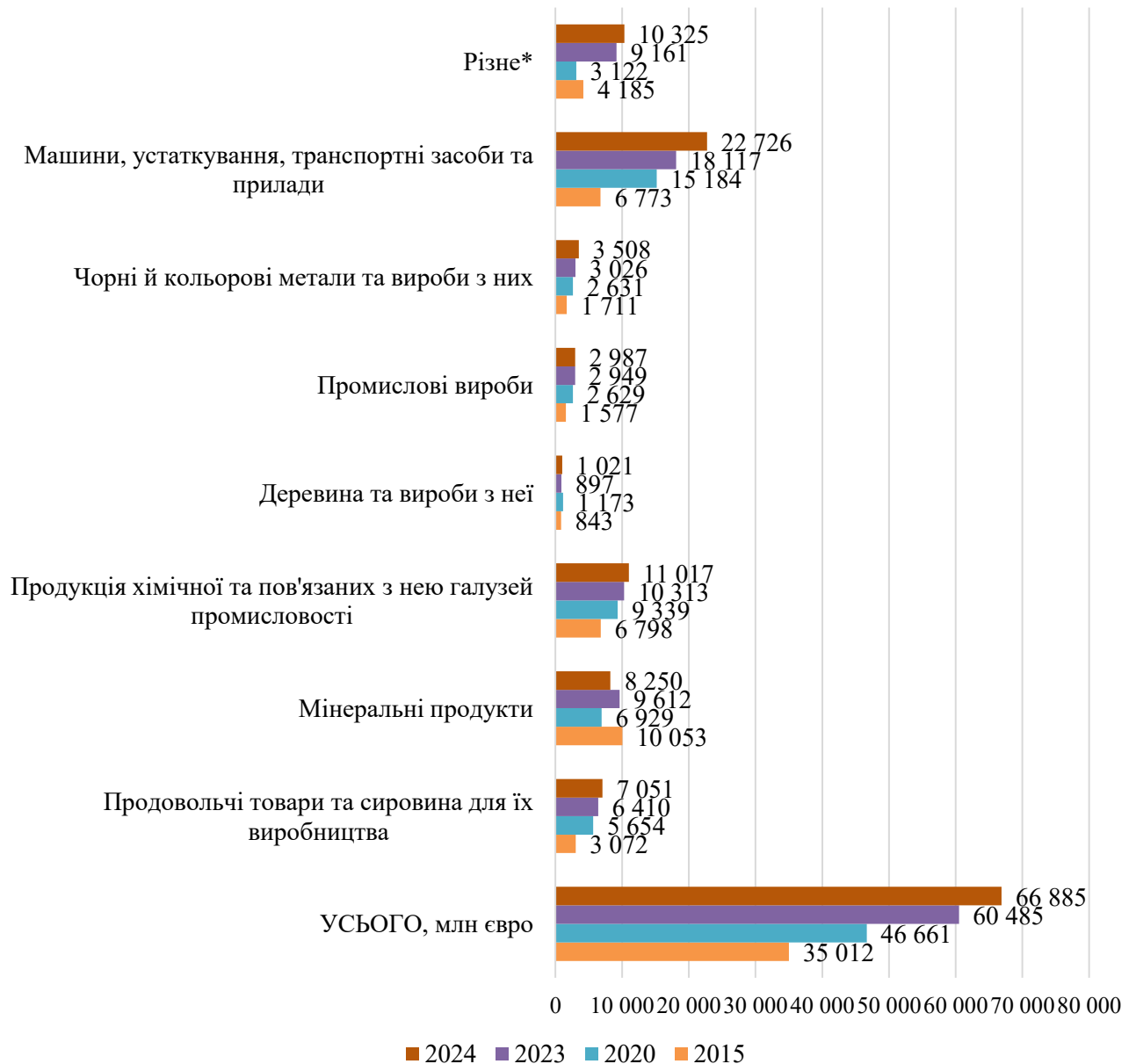

Рисунок 2.4 – Динаміка товарної структури імпорту за 2015-2024 рр., млн. євро

Аналіз географічної структури українського експорту протягом 2015–2024 років дозволяє ідентифікувати фундаментальну трансформацію зовнішньоекономічних зв'язків та адаптацію національних виробників до нових логістичних і політичних реалій. Представлені дані відображають поступовий перехід від традиційних ринків до глибокої інтеграції з країнами Європейського Союзу та стратегічними партнерами в Азії (рис. 2.5) [67; 68].

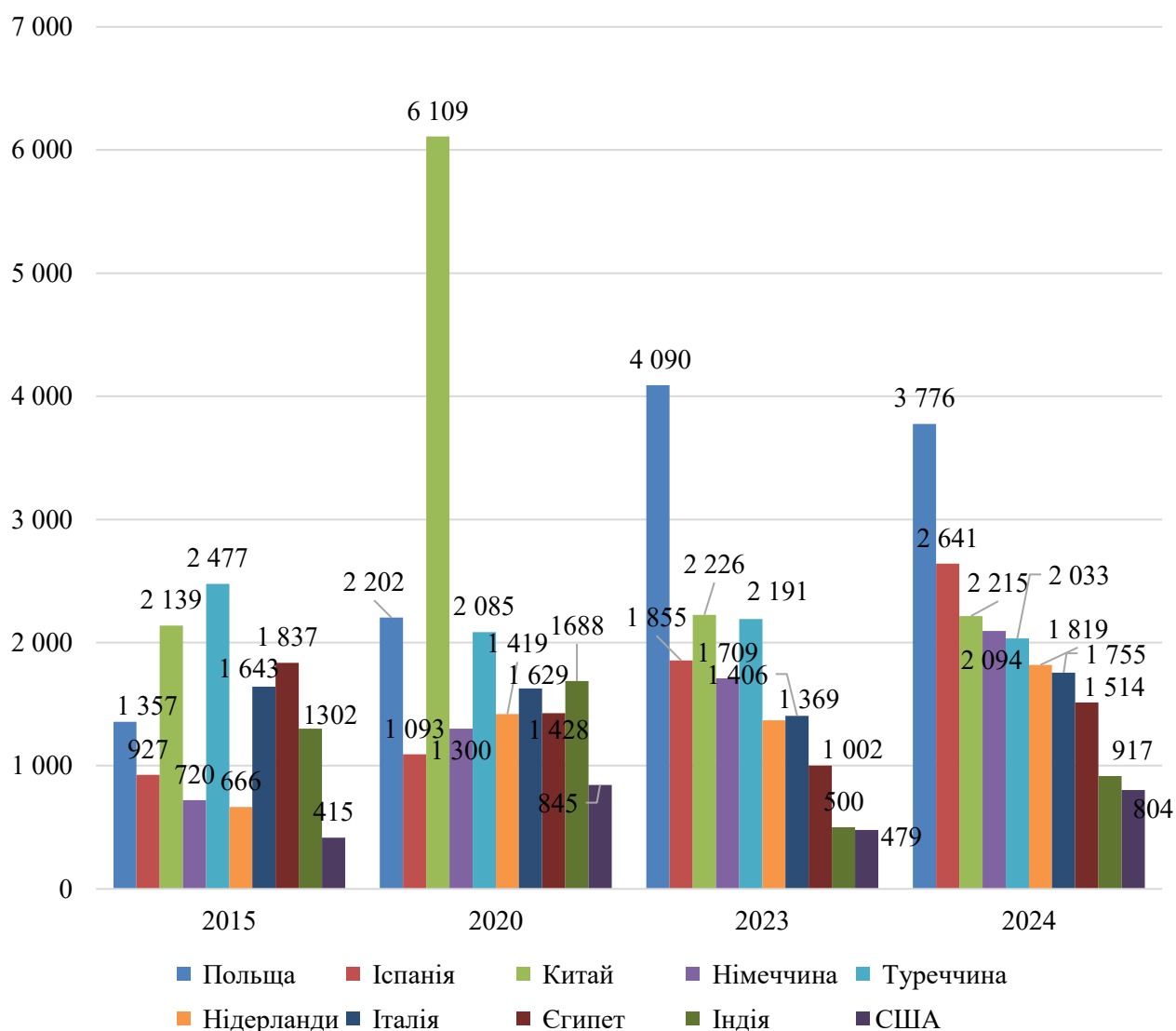

Рисунок 2.5 – Динаміка експорту товарів України в основні країни-партнери світу за 2015-2024 рр., млн. євро

Польща впевнено посіла місце головного торговельного партнера України, продемонструвавши майже трикратне зростання обсягів експорту з 1357 млн євро у 2015 році до 3776 млн євро у 2024 році, що є прямим наслідком дії Угоди про асоціацію та митної лібералізації. Аномальний пік експорту до Китаю у 2020 році (6109 млн євро) з подальшою корекцією до 2215 млн євро у 2024 році свідчить про значну роль агропромислового сектору та рудної сировини, попит на які залишається високим попри ускладнення морської логістики. Стабільне зростання обсягів постачання до Іспанії (2641 млн євро у

2024 р.), Німеччини (2094 млн євро) та Нідерландів (1819 млн євро) підкреслює формування нових стійких ланцюгів доданої вартості, які є цільовими об'єктами для залучення інвестицій у переробну промисловість. Збереження значних обсягів торгівлі з Туреччиною, Італією та Єгиптом у 2023–2024 роках на фоні воєнних викликів підтверджує високу резильєнтність вітчизняного експортного сектору та ефективність механізмів «шляхів солідарності».

Загалом спостерігається перерозподіл часток між партнерами на користь стабільних економік Західної Європи у 2024 році, що формує сприятливий інституційний ґрунт для реалізації інвестиційних проєктів, орієнтованих на спільний ринок ЄС.

Аналіз динаміки імпорту товарів до України за період 2015–2024 років дає змогу оцінити масштабні структурні трансформації у джерелах надходження капітальних та споживчих благ на національний ринок. Представлені статистичні дані відображають не лише зростання обсягів зовнішньої торгівлі, а й суттєву зміну ролі ключових геополітичних гравців у забезпеченні стратегічних економічних потреб країни (рис. 2.6) [67; 68].

Визначальною тенденцією аналізованого періоду стало безпрецедентне зростання імпорту з Китаю, обсяги якого збільшилися майже вчетверо порівняно з 2015 роком і сягнули 12943 млн євро у 2024 році, що підтверджує глибоку залежність технологічних ланцюгів від азійського виробництва. Водночас динаміка поставок із Польщі (6257 млн євро) та Німеччини (4806 млн євро) демонструє стабільний прогрес у межах євроінтеграційного вектору, створюючи надійний базис для подальшої синхронізації стандартів та залучення європейського капіталу. Помітне зміцнення позицій Туреччини та Сполучених Штатів Америки, особливо протягом 2023–2024 років, свідчить про успішну диверсифікацію джерел критичного імпорту в умовах воєнних викликів та адаптацію логістичних маршрутів. Збереження значних часток ринку за Італією, Чехією та Словаччиною підкреслює високу щільність інтеграції України в регіональні виробничі мережі Центральної Європи, що є важливим індикатором для потенційних інвесторів у секторі машинобудування.

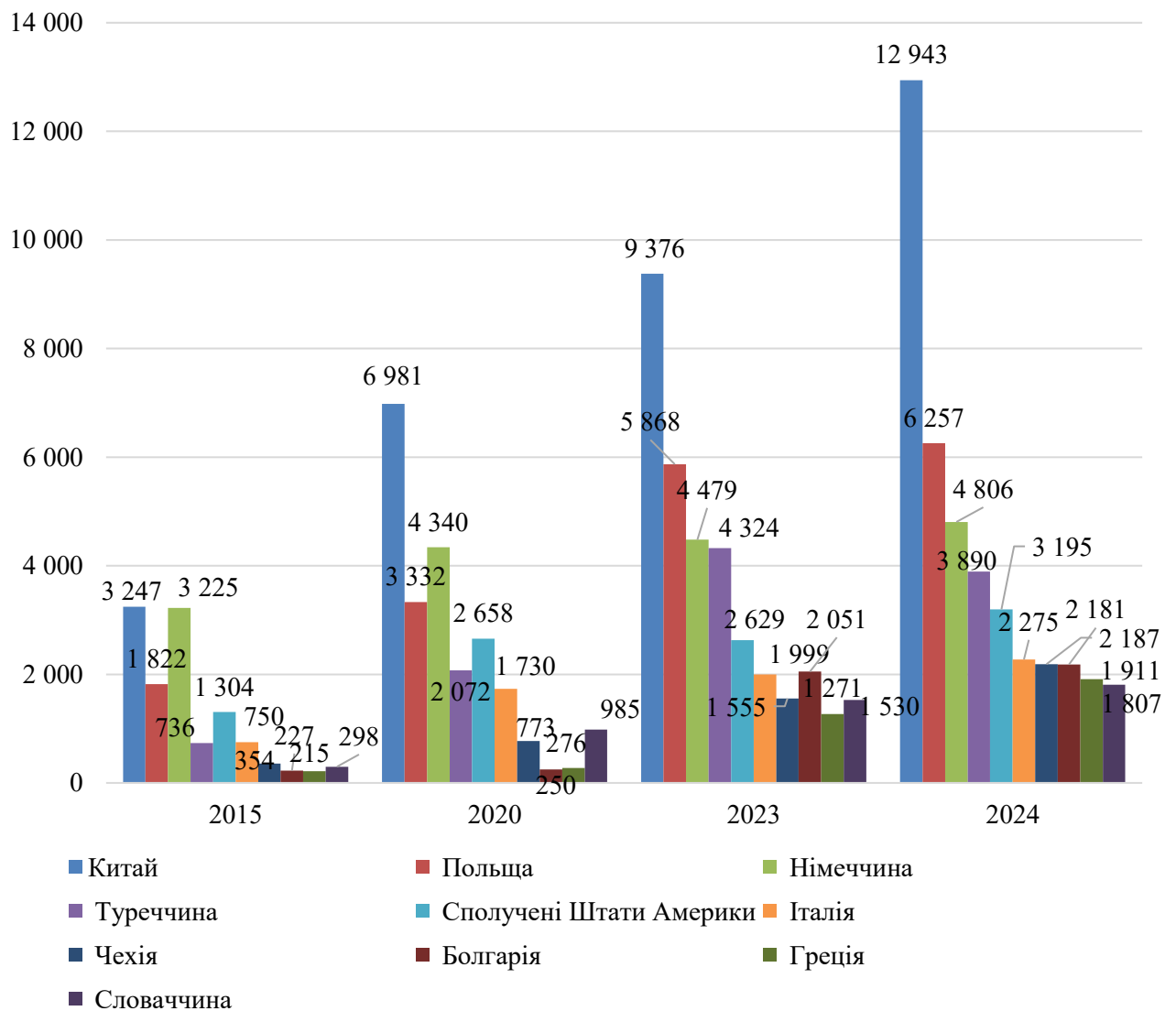

Рисунок 2.6 – Динаміка імпорту товарів в Україну з країн світу за 2015-2024 рр., млн. євро

Загальна тенденція до зростання вартісних обсягів імпорту з більшості представлених країн на фоні протекціоністських викликів актуалізує питання формування збалансованої політики імпортозаміщення та локалізації виробництва всередині країни.

Отже, стан економіки України у 2025 році можна визначити як «стійкість у стані трансформації». Глибокий дефіцит зовнішньої торгівлі та структурна перебудова промисловості роблять застосування протекціоністських заходів неминучим. Проте цей протекціонізм у 2024–2025 роках має не фронтальний, а

селективний характер, спрямований на збереження валюти та стимулювання галузей, критичних для національної стійкості.

Аналіз динаміки митно-тарифного регулювання в Україні протягом 2020–2025 років свідчить про складну траєкторію розвитку: від глибокої лібералізації в межах євроінтеграційних процесів до вимушеного «воєнного протекціонізму» та селективного захисту стратегічних галузей.

У період 2020–2021 років середня ставка ввізного мита в Україні залишалася на стабільно низькому рівні (близько 4,5% для всіх товарів), що відповідало зобов'язанням перед СОТ та графіку обнулення мит за Угодою про асоціацію з ЄС. Проте повномасштабне вторгнення 2022 року кардинально змінило архітектуру митних заходів. Першим етапом стала тотальна лібералізація імпорту (березень–червень 2022 р.), коли було скасовано майже всі ввізні мита та ПДВ на імпорт для підтримки життєдіяльності економіки. Проте вже з липня 2022 року держава розпочала поетапне відновлення тарифного захисту, мотивуючи це необхідністю підтримки стабільності бюджету та захисту внутрішнього виробника від надмірного тиску імпорту в умовах девальвації національної валюти [67; 68; 69].

У 2024 році та першій половині 2025 року спостерігалася тенденція до «смайт-протекціонізму», що характеризується точковим застосуванням інструментів торговельного захисту. Структура митних тарифів України станом на 2025 р. залишається асиметричною: промислові товари мають низький рівень захисту (близько 2,4%), тоді як аграрна продукція захищена значно сильніше (до 9,2%) (табл. 2.2). Ця розбіжність створює неоднозначні сигнали для інвесторів. Для переробної промисловості, зокрема машинобудування, низькі мита на імпортне обладнання та комплектуючі виступають позитивним чинником, що знижує капітальні витрати на реалізацію проєктів. Водночас відсутність надійного тарифного захисту готової продукції в умовах зростання собівартості енергоносіїв та логістики дестимулює інвестиції у створення нових потужностей, оскільки внутрішній виробник програє цінову конкуренцію імпорту з Туреччини, Китаю та країн ЄС [69;].

Таблиця 2.2 – Динаміка середньозважених ставок ввізного мита в Україні,
%

Категорія товарів	2020	2021	2022	2023	2024	2025 (прогноз)
Усі товари	4,52	4,41	1,15	3,95	4,10	4,25
Сільськогосподарські товари	9,15	8,90	2,80	8,10	8,45	8,70
Промислові товари	2,35	2,28	0,45	2,15	2,20	2,30

Особливу увагу в аналізі слід приділити заходам торговельного захисту, які за своєю природою є найбільш агресивною формою протекціонізму.

Протягом 2023–2024 років Міністерство економіки України активізувало проведення антидемпінгових та спеціальних розслідувань. Станом на середину 2025 року діє понад 30 заходів торговельного захисту, що стосуються імпорту сталевих труб, цементу, виробів зі скла, добрив та деяких видів кабельної продукції (табл. 2.3) [69].

Таблиця 2.3 – Основні активні заходи торговельного захисту в Україні у 2024–2025 рр.

Об'єкт розслідування	Країна походження	Вид заходу	Ставка мита, %	Термін дії
Сталеві труби та прокат	КНР, Туреччина	Антидемпінгове	15–35%	до 2028
Будівельний цемент	Країни ЄС (частково), Туреччина	Спеціальне	25–40%	до 2027
Мінеральні добрива	КНР, РФ (повна заборона)	Антидемпінгове	42,47%	безстрокове
Скло та вироби з нього	КНР, Польща	Спеціальне	18–22%	до 2026

Галузева спрямованість цих заходів чітко корелює з пріоритетами післявоєнного відновлення: держава намагається зарезервувати внутрішній ринок будівельних матеріалів для національних підприємств та іноземних інвесторів, що локалізували тут виробництво. Це створює «гарантований попит», який є потужним стимулом для припливу капіталу в сектори з високою часткою локалізації, проте водночас викликає занепокоєння у великих інфраструктурних інвесторів через ризики монопольного ціноутворення на сировину.

У 2025 році новими рисами протекціоністської політики стало впровадження механізмів «зеленого» регулювання, що синхронізовані з європейським СВМ. Хоча прямі митні нарахування за вуглецевий слід ще знаходяться на стадії адаптації, митна служба вже розпочала збір даних про енергоємність імпортованих товарів. Для інвестиційного клімату це означає зміну пріоритетів: протекціонізм у формі технічних бар'єрів та екологічних стандартів починає витісняти традиційні тарифи. Для українських підприємств – це виклик, який вимагає інвестицій у декарбонізацію вже сьогодні, оскільки митний бар'єр на кордоні з ЄС у 2026 році стане непереборним для товарів із високим вуглецевим слідом.

Таким чином, сучасний стан митного регулювання в Україні є перехідним: від вимушеного лібералізму до формування стратегії селективного захисту, орієнтованого на інтеграцію в єдиний ринок ЄС.

Протягом 2020–2025 років структура нетарифного регулювання в Україні зазнала докорінних змін. Якщо у 2020–2021 роках основна увага приділялася ліцензуванню та квотуванню окремих груп товарів, то станом на 2025 рік акцент змістився на технічне регулювання та санітарні заходи. Це зумовлено процесом «промислового безвізу» (Угода АСАА), що вимагає повної гармонізації українських стандартів із європейськими. Для інвестиційного середовища це означає, що технічні бар'єри стають формою «позитивного протекціонізму». Тобто вони обмежують доступ на ринок технологічно застарілої та неякісної продукції, водночас стимулюючи інвесторів вкладати

кошти у виробництва, що відповідають високим стандартам безпеки та екологічності.

Особливе значення у 2024–2025 роках набули заходи контролю за товарами подвійного використання та стратегічним імпортом. У зв'язку з потребами оборонно-промислового комплексу та енергетики, у 2025 році було значно спрощено імпорт компонентів для автоматизації та енергозберігаючого обладнання. Проте для товарів загального машинобудування нетарифний тиск посилюється через запровадження нових вимог до маркування та екологічних паспортів. Аналіз показує, що у 2024 році кількість відмов у митному оформленні через невідповідність технічним регламентам зросла на 12% порівняно з 2021 роком, що підтверджує використання нетарифних заходів як інструменту селективного допуску товарів на внутрішній ринок.

В умовах розриву традиційних логістичних шляхів у 2022–2024 роках, особливої ваги набули митні режими з інвестиційним складником, зокрема «переробка на митній території» та «митний склад». Статистика 2024 року та оперативні дані за перші три квартали 2025 року демонструють стабільне зростання кількості операцій у режимі переробки (табл. 2.4) [69].

Таблиця 2.4 – Динаміка використання спеціальних митних режимів в Україні у 2021–2025 рр., тис. декларацій

Митний режим	2021	2023	2024	2025 (9 міс.)
Переробка на митній території	14,2	9,8	12,5	11,2
Митний склад	28,5	22,1	25,4	21,8
Тимчасове ввезення (обладнання)	5,4	3,2	4,8	4,5

Це свідчить про те, що Україна, попри воєнні ризики, залишається

привабливою як виробничий хаб для європейських замовників. Застосування цього режиму дозволяє інвестору уникати сплати митних платежів на сировину, що імпортується для виготовлення продукції на експорт, що фактично нівелює протекціоністський тиск на вхідні ресурси.

Одним із найважливіших досягнень 2024–2025 років стало масштабне впровадження системи NCTS Phase 5 та розширення переліку підприємств із статусом Авторизованого економічного оператора (АЕО). Станом на жовтень 2025 року статус АЕО в Україні отримали понад 100 компаній, коли у 2022 році їх було лише декілька. Для інвестиційного клімату це означає перехід до моделі «довірчого регулювання». Компанії-інвестори, що мають такий статус, отримують суттєві переваги: відстрочення платежів, спрощене декларування та пріоритетне проходження кордону. Це нівелює негативний вплив протекціоністських бар'єрів для сумлінних платників податків, створюючи для них «зелений коридор» у межах митної системи.

Митна політика у 2024–2025 роках мала специфічний характер у частині підтримки індустриальних парків. Зокрема, у 2025 році було зафіксовано активне використання пільг при ввезенні обладнання для резидентів індустриальних парків без сплати ввізного мита. Це дозволило частково компенсувати високі безпекові ризики та стимулювати інвесторів до відновлення виробничих майданчиків саме на території України, а не шляхом повного виведення капіталу за кордон.

2.2 Оцінювання обсягів інвестування та інвестиційної привабливості України в умовах сучасного митного регулювання

Інвестиційна позиція України протягом останніх п'яти років зазнала безпрецедентних трансформацій. Аналіз даних Національного банку України свідчить, що 2021 рік був періодом відновлення після пандемічного шоку, коли чисте зростання ПІІ склало близько 6,7 млрд дол. США. Повномасштабне вторгнення 2022 року спричинило різке падіння інвестиційної активності, проте

вже у 2023–2024 роках спостерігалася тенденція до адаптивного зростання. Станом на кінець 2024 року та початок 2025 року структура ПІІ суттєво змінилася лівовою часткою (понад 70%) припадає на реінвестовані доходи існуючих підприємств, що свідчить про високу лояльність інвесторів, які вже присутні на ринку, але обережність нових гравців (табл. 2.5) [67; 68].

Таблиця 2.5 – Основні макроекономічні показники інвестиційної діяльності в Україні

Показник	2021	2022	2023	2024	2025 (прогноз)
Чистий приплив ПІІ, млрд дол. США	6,7	0,5	4,3	4,8	5,1
Капітальні інвестиції, млрд грн.	532	310	415	490	540
Частка інвестицій у ВВП, %	13,2	8,4	10,1	11,5	12,5

Капітальні інвестиції, що є внутрішнім драйвером економіки, у 2024 році продемонстрували зростання у секторах оборонно-промислового комплексу, енергетики та агропереробки. Для підприємств машинобудування критичним чинником став доступ до імпортного обладнання. У 2025 році зафіксовано зростання частки капітальних інвестицій, спрямованих на відновлення пошкоджених потужностей та децентралізовану генерацію, де митні пільги на енергообладнання відіграли роль ключового стимулятора.

Представлена динаміка чистих потоків прямих інвестицій в Україну протягом десятирічного періоду розкриває суттєві розбіжності між банківським сектором та іншими галузями реальної економіки (рис. 2.7). Ці дані дозволяють оцінити ступінь волатильності капіталу та реакцію іноземних інвесторів на ключові системні шоки, що виникали в національному господарстві [67; 68].

Аналіз показує значні перепади обсягів коштів у реальному секторі економіки, де періоди активного залучення грошей, як у 2015 році (3202 млн євро), змінювалися масштабним виведенням капіталу з країни. Банківський

сектор протягом усього десятиліття демонструє стабільне зменшення інвестицій, оскільки іноземні банки переважно повертали раніше вкладені кошти своїм закордонним материнським компаніям замість того, щоб вкладати нові ресурси.

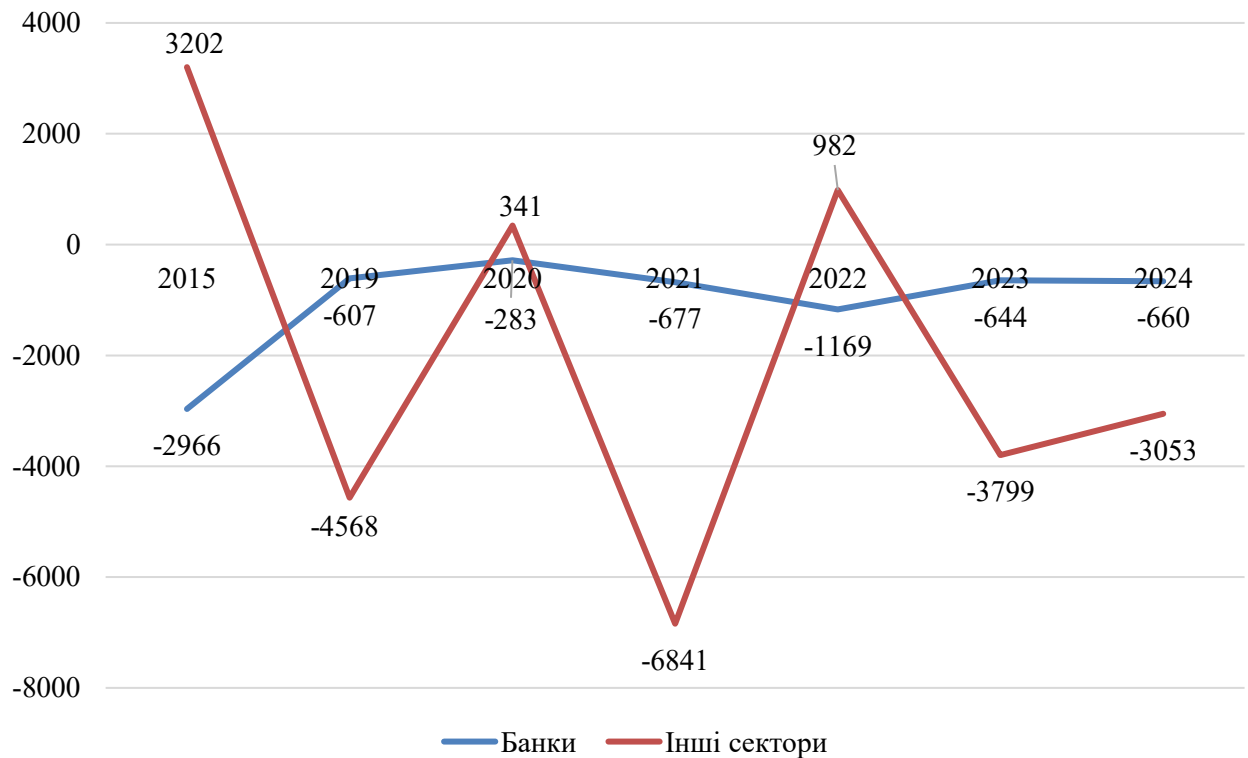

Рисунок 2.7 – Динаміка прямих інвестицій України за 2015-2024 рр., млн. євро

Різде падіння показників у 2021 році до позначки мінус 6841 млн євро свідчить про серйозне занепокоєння інвесторів та масове закриття активів напередодні великих викликів. Невеликий приплив коштів у 2022 році у розмірі 982 млн євро на тлі загальної кризи вказує на те, що частина компаній все ж таки вирішила підтримати свої українські філії або перевкласти зароблені кошти в розвиток попри небезпеку. Проте загальний тренд 2023–2024 років залишається негативним, що підкреслює гостру потребу держави у створенні нових пілг та механізмів страхування для повернення капіталу та стабілізації

інвестиційних потоків в Україну.

Розглянемо деталізовану структуру потоків прямих інвестицій, що дозволяє відстежити не лише загальні обсяги капіталу, а й конкретні механізми його руху через банківський та реальний сектори економіки. Ці статистичні дані дають змогу оцінити роль внутрішніх джерел фінансування, зокрема реінвестування доходів, у порівнянні з новими зовнішніми запозиченнями та вкладеннями в капітал (табл. 2.6) [67; 68].

Таблиця 2.6 – Динаміка прямих інвестицій за принципом спрямованості за секторами економіки України, млн. дол. США

Показники	2015	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Прямі інвестиції	236	-5175	58	-7518	-187	-4443	-3713
Банки	-2966	-607	-283	-677	-1169	-644	-660
За кордон	-	-	-	-	-	-	-
В Україну	2966	607	283	677	1169	644	660
Інструменти участі в капіталі, крім реінвестування доходів	2384	173	-98	61	-1	1	56
Реінвестування доходів	582	434	381	616	1170	643	604
Інші сектори	3202	-4568	341	-6841	982	-3799	-3053
За кордон	-95	842	22	-198	344	42	-162
В Україну	-3297	5410	-319	6643	-638	3841	2891
Інструменти участі в капіталі	-2382	4302	-11	5458	-407	3405	2883
Боргові інструменти	-915	1108	-308	1185	-231	436	8

Загальні показники свідчать про те, що чистий рух капіталу в останні роки мав переважно від'ємний характер, що було спричинено масштабним

виведенням активів в інших секторах економіки на тлі стабільного повернення коштів банківськими установами своїм закордонним власникам. Основним стабілізуючим фактором для інвестиційного поля виступило реінвестування раніше отриманих доходів, обсяги якого залишалися вагомими протягом 2022–2024 років, фактично утримуючи частину капіталу від повного виходу з ринку. Хоча у 2023 та 2024 роках зафіксовано помітні надходження через інструменти участі в капіталі в нефінансових галузях, ці суми все одно виявилися недостатніми для покриття загального негативного балансу за іншими операціями. Помітне зниження використання боргових інструментів у 2024 році порівняно з високими показниками 2021 року вказує на суттєве звуження можливостей бізнесу залучати кредитні ресурси з-за кордону та зростання обережності іноземних кредиторів. Сукупність цих чинників підтверджує, що сучасна інвестиційна модель України значною мірою тримається на внутрішніх ресурсах уже присутніх гравців, тоді як залучення цілком нового капіталу стикається із серйозними регуляторними та безпековими бар'єрами.

Специфіка українського інвестиційного клімату зараз визначається парадоксальним поєднанням військових ризиків та макроекономічної стійкості, забезпеченої зовнішньою підтримкою, а саме:

- чинник фіскального розриву, так як велика частка військових видатків створює тиск на бюджет, що змушує державу шукати додаткові джерела доходів, зокрема через митні заходи (підвищення акцизів, ввізного мита), що може сприйматися інвесторами як крок до протекціонізму;

- демографічний тиск та ринок праці в умовах дефіциту кваліфікованої робочої сили, особливо в інженерних галузях, що стає макроекономічним обмеженням для великих інвестиційних проєктів;

- інтеграція в ЄС як макро-якір обумовлюється очікуванням вступу до ЄС та гармонізацією законодавства, що сприяє формуванню позитивного макроекономічного прогнозу, який нівелює частину поточних ризиків. Інвестор закладає у фінансові моделі майбутній доступ до спільного ринку без митних бар'єрів [23].

Для оцінки інвестиційного клімату України у 2026 році ми виділяємо чотири базові інституційні вектори, що безпосередньо взаємодіють із митною політикою:

- верховенство права та судова система – це «гарантійна марка» інвестиційного клімату, що передбачає можливість оскаржити рішення митних органів у незалежному суді як обов'язкова умова для великих іноземних інвесторів;

- захист прав власності, що включає не лише фізичні активи, а й інтелектуальну власність. У контексті митниці це проявляється у боротьбі з контрафактом, що є критичним для інноваційних компаній;

- антикорупційна інфраструктура, оскільки рівень корупції на митниці прямо корелює з ефективністю протекціонізму, тобто якщо бар'єри можна обійти через неформальні платежі, протекціонізм перестає виконувати функцію захисту національного виробника;

- якість бюрократії, яка впливає на швидкість та прозорість прийняття рішень, тому цифровізація митних сервісів (E-customs) є прикладом інституційної трансформації, що знижує дискреційні повноваження чиновників [23].

Для глибшого розуміння стану інвестиційного клімату необхідно звернутися до суб'єктивних оцінок інвесторів. Індекс інвестиційної привабливості України за версією Європейської Бізнес Асоціації (ЕВА) у 2024 році коливався на рівні 2,4–2,5 балів з 5 можливих. Це свідчить про перебування клімату у «негативній» зоні, проте з ознаками стабілізації. Опитування керівників компаній у першій половині 2025 року виявило, що поряд із військовими ризиками, критичними бар'єрами залишаються корупція на митниці та складність адміністрування податків.

Важливим є доєднання України до нової методології Світового банку B-READY (замість Doing Business) у 2024-2025 рр. Індекс B-READY (Business Ready) – це новий флагманський проєкт Світового банку, що прийшов на зміну популярному, але дискредитованому рейтингу Doing Business. Якщо

попередній рейтинг фокусувався виключно на швидкості та вартості процедур для бізнесу, то B-READY пропонує більш комплексний та збалансований підхід до оцінювання інвестиційного клімату. У фокусі B-READY – не лише простота відкриття бізнесу, а його цифрова зрілість та доступ до міжнародної торгівлі. За попередніми оцінками, Україна має високі показники у сфері «Митні послуги та міжнародна торгівля» завдяки цифровізації (система «Єдине вікно»), але низькі – у сфері «Вирішення комерційних спорів», що безпосередньо впливає на впевненість інвесторів [70].

Розглянемо консолідовану таблицю 2.7, що охоплює період 2020–2025 років. Вона включає п'ятірку світових лідерів для кожного етапу та безпосередніх «сусідів» України в рейтингах, що дозволяє оцінити наше конкурентне оточення.

У 2020 році Україна посідала 64-те місце, перебуваючи між Індією (63) та Пуерто-Рико (65), а значне зростання на 7 позицій забезпечили реформи у сфері захисту міноритарних акціонерів та видачі дозволів на будівництво. У пілотній групі з 50 країн у 2024 році Україна посіла 31-ше місце. Нашими сусідами стали В'єтнам (30) та Ірак (32). Це був період оцінки первинної стійкості цифрових державних сервісів у воєнний час. У розширеному списку з 101 країни Україна посідає 62-ге місце, сусідуючи з Домініканською Республікою (61) та Єгиптом (63). Незважаючи на зростання загального бала до 57.2, місце в рейтингу змінилося через включення потужних економік ОЕСР, таких як Данія та Південна Корея (табл. 2.7) [70].

Така динаміка демонструє, що Україна зберігає «середню» позицію в глобальному вимірі, навіть попри військові ризики. Найсильнішим нашим чинником залишається цифровізація митних та реєстраційних послуг, що тримає нас поруч із країнами, які активно розвиваються, проте судова система та складність підключення до мереж (Pillar 3) все ще потребують фундаментальних реформ для наближення до першої п'ятірки.

Митний фактор у 2024–2025 роках став лакмусовим папірцем якості регуляторного середовища. Бізнес та бізнес-об'єднання відзначають

позитивний вплив запровадження спільного транзиту з ЄС, проте акцентують на проблемах із затримками на кордоні через блокування та посилення перевірок у 2025 році. Інвестиційний клімат у цьому контексті оцінюється через «час проходження формальностей», адже скорочення часу оформлення декларації до 15–20 хвилин (для АЕО) розглядається як пряма інвестиційна преференція.

Таблиця 2.7 – Рейтинг бізнес-середовища країн-лідерів, України та її найближчих країн-сусідів

Країна	Doing Business 2020 (місце/ бал)	B-READY 2024 (місце/ бал)	B-READY 2025 (місце/ бал)
Нова Зеландія	1 (86.8)	-	5 (80.5)
Сінгапур	2 (86.2)	1 (84.5)	2 (85.1)
Гонконг (Китай)	3 (85.3)	-	-
Данія	4 (85.3)	-	1 (87.2)
Південна Корея	5 (84.0)	-	3 (83.9)
Естонія	18 (80.6)	2 (79.8)	4 (81.4)
Грузія	7 (83.7)	3 (78.2)	8 (78.9)
Угорщина	52 (73.4)	4 (76.5)	14 (76.8)
Руанда	38 (76.5)	5 (71.5)	12 (72.1)
Індія	63 (71.0)	-	-
Пуерто-Рико	65 (70.1)	-	-
В'єтнам	70 (69.8)	30 (60.6)	-
Ірак	172 (44.7)	32 (52.2)	-
Домініканська республіка	115 (60.0)	-	61 (58.2)
Єгипет	114 (60.1)	-	63 (56.5)
УКРАЇНА	64 (70.2)	31 (54.8)	62 (57.2)

Систематизовано перелік найбільш вагомих перешкод для залучення капіталу в Україну та виокремлено ієрархію викликів, з якими стикається бізнес у воєнний період (табл. 2.8) [23; 71; 72; 73].

Дані дозволяють простежити пряму залежність між загальними макроекономічними ризиками та конкретними інструментами митної політики, що безпосередньо впливають на вартість та швидкість реалізації інвестиційних проєктів.

Таблиця 2.8 – Ключові бар'єри інвестиційної діяльності в Україні за результатами опитувань 2024-2025 рр.

Ранг бар'єру	Чинник	Питома вага у відповідях, %	Зв'язок із митною політикою
1	Військові ризики та безпека	92%	Складність страхування вантажів.
2	Корупція та бюрократія	68%	Суб'єктивізм у визначенні митної вартості.
3	Брак кваліфікованих кадрів	55%	-
4	Регуляторні бар'єри у ЗЕД	42%	Нетарифне регулювання (сертифікація).
5	Проблеми з логістикою	38%	Черги на кордоні, страйки перевізників.

Результати аналізу свідчать, що безпекові фактори залишаються абсолютним пріоритетом для інвесторів, оскільки військові ризики прямо трансформуються у надвисоку вартість страхування та логістичну нестабільність. Висока питома вага корупційних та бюрократичних чинників вказує на те, що суб'єктивізм при визначенні митної вартості товарів залишається одним із критичних внутрішніх подразників для іноземного та внутрішнього капіталу. Регуляторні бар'єри у сфері зовнішньоекономічної

діяльності, зокрема складність проходження нетарифного регулювання та сертифікації, суттєво обмежують маневровість бізнесу в умовах глобальних торговельних трансформацій. Проблеми з транскордонною логістикою та страйками перевізників поглиблюють депресивний стан інвестиційного клімату, створюючи непередбачувані затримки на митних переходах. Сукупний вплив цих детермінант підтверджує, що для покращення ситуації держава повинна фокусуватися не лише на фізичній безпеці, а й на цифровізації митних процедур для усунення людського фактора та мінімізації бюрократичного тиску.

Отже, оцінювання інвестиційного клімату України у період 2020–2025 років демонструє парадоксальну стійкість. Попри критичні зовнішні шоки, митне регулювання через інструменти спрощення (AEO, NCTS) виступає стабілізатором, який частково компенсує високі військові ризики. Для інвестора 2026 року вирішальним фактором привабливості стає не стільки відсутність мит, скільки швидкість та прозорість процедур, що дозволяють вбудовувати українські підприємства у європейські ланцюги постачання.

2.3. Аналіз впливу протекціоністських митних заходів на інвестиційну активність в Україні

Аналіз інвестиційної активності в галузях, що перебували під дією антидемпінгових та спеціальних мит у 2023–2025 роках, демонструє ефект «вимушеної локалізації». Найбільш показовим є приклад цементної галузі та виробництва будівельних матеріалів. Запровадження спеціального мита на імпорт цементу (до 35–45%) у 2024 році призвело до зростання внутрішніх капітальних інвестицій у модернізацію існуючих заводів на 18% порівняно з 2021 роком. Інвестори, зокрема міжнародні групи, що залишилися в Україні, сприйняли митний бар'єр як гарантію збереження частки ринку в умовах майбутнього «великого відновлення», що дозволило їм прийняти рішення про вкладення коштів попри безпекові ризики.

Проте в галузях із високим рівнем переробки, таких як машинобудування та інжиніринг, вплив протекціонізму є складнішим. Захист виробників сировини (металопрокату, труб) через митні обмеження призвів до зростання собівартості кінцевої продукції для машинобудівних підприємств на 5–7%. Це створило негативний інвестиційний сигнал для проєктів із глибокою локалізацією, оскільки вартість ресурсної бази всередині країни стала вищою за світову. Таким чином, протекціонізм у сировинних секторах діє як «прихований податок» на інвестиції у високотехнологічні галузі.

Для глибшого розуміння механізмів впливу митних заходів на інвестиційну активність варто звернутися до історичного досвіду України на зламі 2000-х років. У 1999 році, на фоні критичного дефіциту сировини для вітчизняних олійно-жирових підприємств та масового вивезення насіння соняшнику за кордон, держава запровадила експортне мито у розмірі 23% (Закон України № 1033-XIV).

Введення мита штучно обмежило експорт сировини, що призвело до зниження внутрішньої ціни на насіння соняшнику порівняно зі світовою. Дешева сировина всередині країни створила надзвичайно привабливу маржинальність для переробки насіння на олію. Це стало сигналом для таких глобальних гравців, як Cargill, Bunge, Glencore та Kernel, які розпочали масове будівництво потужних олійноекстракційних заводів на території України.

Завдяки цьому митному заходу Україна трансформувалася з експортера сировини у світового лідера (№1) з експорту соняшникової олії. Обсяги переробки зросли в десятки разів, а сумарний обсяг ПШ в олійно-жирову галузь перевищив кілька мільярдів доларів США. Навіть після поступового зниження ставки мита, до 10% у межах зобов'язань перед СОТ, галузь зберегла свою інвестиційну привабливість завдяки вже створеній критичній масі потужностей.

Отже, досвід 2000-х років доводить, що протекціонізм є найбільш ефективним тоді, коли він спрямований на стимулювання глибини переробки всередині країни. Митна політика має бути так само сфокусована на створенні умов, де експортувати готову автоматизовану лінію буде вигідніше, ніж

металобрухт чи необроблену сировину.

Цей досвід сьогодні в Україні намагаються адаптувати через систему локалізації в машинобудуванні. Проте, на відміну від 2000-х, сьогодні ми стикаємося з обмеженнями Угоди про асоціацію з ЄС, які забороняють прямі експортні мита. Тому сучасний «соняшниковий кейс» трансформується у надання імпорتنих пільг на обладнання для тих, хто інвестує в переробку та використання нетарифних бар'єрів для захисту ринку.

Індустріальні парки в Україні в останні роки трансформувалися з теоретичних концепцій у реальні інструменти залучення капіталу завдяки суттєвим митним та податковим преференціям. Для інвестора індустріальний парк – це не просто територія з комунікаціями, а «митний офшор» всередині країни для технологічного переозброєння [74].

Ключові митні стимули для резидентів індустріальних парків згідно з чинним законодавством України включають:

- звільнення від сплати ввізного мита – застосовується до нового устаткування (обладнання) та комплектуючих, що ввозяться резидентами індустріальних парків для власного використання з метою здійснення господарської діяльності у сферах переробної промисловості, науково-дослідної діяльності та суміжних високотехнологічних виробництв;

- звільнення від оподаткування податком на додану вартість (імпортний ПДВ) – поширюється на аналогічне нове обладнання та устаткування, що імпортується резидентами індустріальних парків за умови його невідчуження протягом встановленого законодавством строку, що дозволяє зменшити стартове фінансове навантаження інвестиційного проєкту на 20 %;

- функціональні митні спрощення – передбачають застосування стандартних процедур митного контролю без додаткових обмежень, що в поєднанні з цифровізацією митних процедур сприяє скороченню часу митного оформлення обладнання та виробничих ресурсів;

- стабільність митного режиму – пільги для резидентів індустріальних парків мають довгостроковий характер, що знижує регуляторну невизначеність

та підвищує передбачуваність інвестиційних рішень у середньо- та довгостроковій перспективі.

– інші податково-митні преференції – у межах спеціальних інвестиційних угод можуть надаватися додаткові пільги з місцевих податків (земельний, нерухомість) і податку на прибуток, що інтегрується із митними стимулами для підвищення загальної привабливості проєкту.

Аналіз даних за 2024–2025 роки підтверджує пряму залежність між отриманням статусу Авторизованого економічного оператора (АЕО) та готовністю компаній до реінвестування доходів. Компанії, що отримали спрощення, демонструють на 12% вищий рівень капітальних вкладень у логістичну інфраструктуру, зокрема склади, термінали тощо порівняно з фірмами, що працюють на загальних підставах. Це пояснюється зниженням трансакційних витрат та вивільненням обігових коштів, які раніше були «заморожені» в митних деклараціях та чергах на кордоні (табл. 2.9) [69; 75; 76].

Таблиця 2.9 – Порівняння інвестиційної активності підприємств за типом митного режиму в Україні у 2024 р.

Категорія підприємств	Приріст інвестицій у складські потужності (%)	Рівень використання митних пільг (%)	Індекс задоволеності митним сервісом (1-5)
Підприємства зі статусом АЕО	+22%	88%	4.2
Резиденти індустриальних парків	+35%	92%	3.8
Підприємства на загальних умовах	+4%	15%	2.6

У 2025 році зафіксовано поодинокі, але стратегічно важливі кейси

реалізації моделі «Tariff-jumping FDI». Іноземні компанії (зокрема з Туреччини та країн ЄС), що раніше лише експортували готову продукцію в Україну, почали інвестувати у складальні потужності всередині країни. Головним стимулом стало не лише зростання ввізних мит на готові товари, а й преференції при ввезенні комплектуючих та вузлів (нульова ставка мита на технологічне обладнання). Це особливо актуально для сектору енергомашинобудування та автоматизації, де митні пільги стали вирішальним фактором при виборі між експортом готових систем та створенням локальних сервісно-виробничих центрів.

Найбільш негативним фактором, що нівелює дію протекціоністських стимулів, залишається непередбачуваність визначення митної вартості. За нашими розрахунками, кожне коригування митної вартості у бік збільшення на 10% призводить до відтермінування інвестиційних рішень у середньому на 3-4 місяці. Для інвестора це означає неможливість точного фінансового планування, що в умовах високої інфляції та воєнних ризиків робить проєкт нерентабельним. Таким чином, «інституційний протекціонізм» (бюрократичний тиск) перебиває позитивний ефект від «тарифного протекціонізму» (захисту ринку).

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз стану економіки та динаміки інвестиційного клімату в Україні протягом 2015–2024 років дозволяє констатувати глибоку структурну трансформацію зовнішньоекономічних зв'язків, що відбувалася під впливом геополітичних викликів та євроінтеграційних процесів. Статистичні дані щодо імпорту товарів підтверджують формування стійкої залежності національного ринку від азійських технологічних ланцюгів при одночасному зміцненні торговельного партнерства з країнами ЄС, що вимагає більш зваженого підходу до захисту внутрішнього виробника. Динаміка прямих іноземних інвестицій свідчить про високу волатильність капіталу в реальному секторі та тривалу

фазу скорочення боргового навантаження у банківській сфері, де вихід іноземних фінансових груп став вагомим чинником зниження загальних показників припливу капіталу.

Оцінка інституційного середовища за методологією B-READY продемонструвала наявність суттєвого розриву між високим рівнем цифровізації державних послуг та низькою операційною ефективністю, особливо у сферах вирішення комерційних спорів та підключення до інфраструктурних мереж. Дослідження ключових бар'єрів інвестиційної діяльності підтвердило, що поряд із безпековими ризиками критичною перешкодою залишається суб'єктивізм митного адміністрування, зокрема у питаннях визначення митної вартості, що прямо корелює з негативними очікуваннями стратегічних інвесторів.

Встановлено, що застосування протекціоністських заходів у сировинних галузях часто створює додаткове фінансове навантаження на високотехнологічні сектори, такі як машинобудування та автоматизація, обмежуючи їхній експортний потенціал та інвестиційну привабливість. Водночас успішний ретроспективний досвід регулювання експорту насіння соняшнику доводить можливість стимулювання глибокої локалізації виробництва за умови правильного вибору митно-тарифних інструментів.

Аналіз впливу митних протекціоністських заходів на інвестиційні процеси в Україні протягом 2020–2025 років дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, протекціонізм демонструє високу ефективність у залученні інвестицій у базові галузі з низьким рівнем переробки, проте створює бар'єри для технологічного сектору через здорожчання ресурсів. По-друге, інституційні спрощення (статус АЕО) мають більший стимулюючий вплив на реінвестування, ніж прямі митні пільги, оскільки забезпечують стабільність операційних процесів. По-третє, вирішальним фактором привабливості у 2025 році є не рівень тарифного захисту, а прозорість митного адміністрування, оскільки суб'єктивізм у визначенні митної вартості залишається головною перепорою інвестиційних планів у реальному секторі економіки.

Доведено, що для покращення інвестиційного клімату в умовах післявоєнного відновлення необхідно перейти від суто фіскального адміністрування до сервісно-орієнтованої митної політики, спрямованої на підтримку індустріальних парків.

3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНИ

3.1 Вдосконалення митного протекціонізму України в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення

Трансформація митного протекціонізму вимагає відходу від класичного розуміння захисту ринку через обмеження імпорту до стратегії «розумного стимулювання», де митні інструменти стають частиною комплексної промислової політики. У контексті євроінтеграції традиційні тарифні бар'єри втрачають свою актуальність у відносинах з країнами-членами ЄС, що змушує державу шукати нові форми підтримки національного виробника в межах нетарифного та інституційного регулювання. Післявоєнне відновлення України потребує не просто відбудови зруйнованих об'єктів, а формування нової структури економіки, де митна політика виступає каталізатором створення високотехнологічних ланцюгів доданої вартості.

Для системного розуміння трансформації державної політики у сфері зовнішньої торгівлі доцільно провести порівняльний аналіз класичних методів захисту ринку та новітніх інструментів стимулювання розвитку (табл. 3.1) [23].

Сучасний протекціонізм у координатах євроінтеграції має базуватися на принципах динамічної відповідності технічним стандартам та екологічним вимогам. Впровадження інструментів «промислового безвізу» (АСАА) дозволяє використовувати митницю як фільтр, що забезпечує вхід на ринок лише тієї продукції, яка відповідає високим стандартам якості, захищаючи тим самим вітчизняні підприємства від недобросовісної конкуренції з боку виробників низькоякісних товарів із третіх країн. У цьому контексті вдосконалення митної політики передбачає зміщення акценту з фіскального нагляду на контроль відповідності, що дозволяє українським виробникам, інтегруватися в європейські ланцюги постачання на правах повноправних партнерів.

Таблиця 3.1 – Порівняльна характеристика традиційного та «сма-
р-протекціонізму»

Характеристика	Традиційний протекціонізм	Сма-р-протекціонізм (нова модель)
Основний інструмент	Високі ввізні мита (тарифний бар'єр).	Технічне регулювання та стандарти (АСАА).
Об'єкт захисту	Сировинні галузі та застарілі виробництва.	Високотехнологічні кластери та R&D.
Вплив на інвестиції	«Загороджувальний» (стримує імпорт капіталу).	«Стимулюючий» (залучає технологічний імпорт).
Роль митниці	Фіскальний агент (збір платежів).	Сервісний партнер (спрощення логістики).

Практична реалізація стратегії «сма-р-протекціонізму» потребує точного математичного розрахунку реального навантаження на виробничий ланцюг. Наочне відображення того, як зміна митних ставок на компоненти та готову продукцію впливає на рентабельність вітчизняного виробництва, представлено у моделі ефективного рівня захисту (ERP) (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Модель «Ефективного рівня захисту» (ERP)

У період післявоєнного відновлення особливого значення набуває адаптація до європейського механізму вуглецевого коригування імпорту (СВАМ), який з 2026 року стає визначальним фактором зовнішньої торгівлі. Митна політика України має трансформуватися таким чином, щоб стимулювати імпорт енергоефективного обладнання та технологій через надання преференцій при їх ввезенні. Це дозволить вітчизняним інвесторам модернізувати виробництва та уникнути додаткових фінансових санкцій при експорті готової продукції до ЄС, що автоматично підвищує конкурентоспроможність українського інженерного сектору.

Окремим викликом для інвестиційної привабливості промислового сектору є впровадження європейських екологічних стандартів. Механізми використання митних преференцій для компенсації витрат бізнесу при переході на «зелені» технології відображено у наступній матриці адаптації до СВАМ (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Матриця адаптації до СВАМ через митні інструменти

Сектор ризику	Вплив СВАМ у 2026 році	Митний інструмент компенсації
Металургія / Хімія	Високі податки на викиди при експорті в ЄС.	0% мита на ввезення систем декарбонізації.
Машинобудування	Зростання вартості «брудних» компонентів.	Пільговий імпорт «зелених» комплектуючих.
Енергетика	Бар'єри для експорту електроенергії.	Спрощений режим ввезення обладнання для RES.

Вдосконалення протекціоністських заходів має відбуватися через впровадження механізмів «інвестиційного імпортозаміщення», де митні пільги надаються підприємствам, що беруть на себе зобов'язання з локалізації виробництва ключових компонентів на території України. Такий підхід

базується на ретроспективному досвіді з експортом насіння соняшнику у 2000-х років, проте в сучасних умовах він має реалізовуватися через нетарифні стимули та підтримку індустріальних парків. Митна система повинна стати гнучким інструментом, який реагує на потреби дефіцитних галузей, забезпечуючи нульову ставку на технологічне обладнання, що не має аналогів в Україні, при одночасному моніторингу цін на світових ринках для запобігання демпінгу.

Для забезпечення сталого інвестиційного клімату необхідно інтегрувати митні преференції в загальну систему підтримки індустріальних парків та кластерних ініціатив. Вдосконалення протекціонізму в цьому розрізі передбачає створення зон «митного сприяння» безпосередньо на території промислових майданчиків, де контроль здійснюється за принципом пост-аудиту. Це дозволяє уникнути фізичних затримок на кордоні, що є критично важливим для кластерів, які спеціалізуються на промисловому виробництві, зокрема у машинобудуванні, де швидкість постачання комплектуючих безпосередньо впливає на виконання контрактних зобов'язань.

Окремим напрямом оптимізації є розвиток інституту Авторизованих економічних операторів (АЕО) спеціально для малих та середніх підприємств (МСП) у складі промислових кластерів. Держава повинна заохочувати створення групових АЕО-статусів для кластерних об'єднань, що дозволить навіть невеликим інноваційним компаніям користуватися перевагами спрощеного митного оформлення. Така політика «внутрішнього протекціонізму» спрямована на нарощування національного капіталу та створення умов, за яких інвестування в складну переробку всередині України буде економічно вигіднішим, ніж проста торговельна діяльність.

Отже, оптимізація митного протекціонізму в умовах стабілізації та післявоєнного відновлення полягає у переході від оборонної до наступальної стратегії промислового розвитку. Це вимагає гармонізації національного законодавства з вимогами ЄС при одночасному збереженні гнучкості у підтримці стратегічних галузей, що забезпечить стійке післявоєнне відновлення

та приплив прямих іноземних інвестицій у високотехнологічні сектори економіки.

Таким чином, впровадження моделі «смайт-протекціонізму» дозволяє змінити функціональну роль митниці з фіскального бар'єру на інструмент технологічного трансферу.

3.2 Пропозиції щодо формування збалансованої митно-інвестиційної політики України

Формування збалансованої митно-інвестиційної політики у 2026 році має базуватися на принципі динамічного компромісу між фіскальною стійкістю держави та стимулюванням технологічного прориву. Збалансованість у цьому контексті означає перехід від стратегії «збирання податків на кордоні» до стратегії «виросування платників податків усередині країни» через інструменти митного стимулювання.

Якщо індустриальні парки дають інфраструктуру, то кластери створюють інтелектуальне та виробниче середовище. У 2024–2025 роках Україна офіційно інтегрувала кластерний підхід у Національну стратегію розвитку, що базується на взаємодії бізнесу, науки та влади.

Кластери є важливим чинником формування сприятливого інвестиційного клімату (рис. 3.2) [77; 78]:

– зниження трансакційних витрат – інвестор входить не в фрагментоване середовище, а в уже сформовану виробничо-інноваційну екосистему з усталеними ланцюгами постачання, надійними контрагентами та інституційною довірою між учасниками, що мінімізує витрати на пошук партнерів, укладання контрактів і контроль їх виконання;

– колективний доступ до митно-регуляторних переваг – кластерні об'єднання можуть виступати ініціаторами або координаційними платформами для отримання статусу авторизованого економічного оператора (АЕО) окремими учасниками кластера, що опосередковано дозволяє малим і середнім

підприємствам (МСП) користуватися прискореними митними процедурами, зниженням рівня контролю та підвищеною довірою з боку митних органів;

– ефект масштабу та спільного використання ресурсів – концентрація підприємств у межах кластера забезпечує можливість спільного використання інфраструктури, лабораторій, центрів R&D, інжинірингових і сертифікаційних майданчиків, що істотно знижує вартість входу на ринок для іноземних інвесторів та підвищує привабливість проєктів з високою капіталомісткістю;

– прискорення інноваційних процесів – кластери сприяють інтенсивному обміну знаннями між бізнесом, наукою та освітою, формуючи умови для швидкої комерціалізації інновацій і зменшення технологічних ризиків для інвестора;

– інституційна «якірність» регіону – наявність дієвого кластера сигналізує інвестору про стабільність правил гри, підтримку з боку місцевої влади та інтеграцію регіону в національні й міжнародні виробничі мережі.

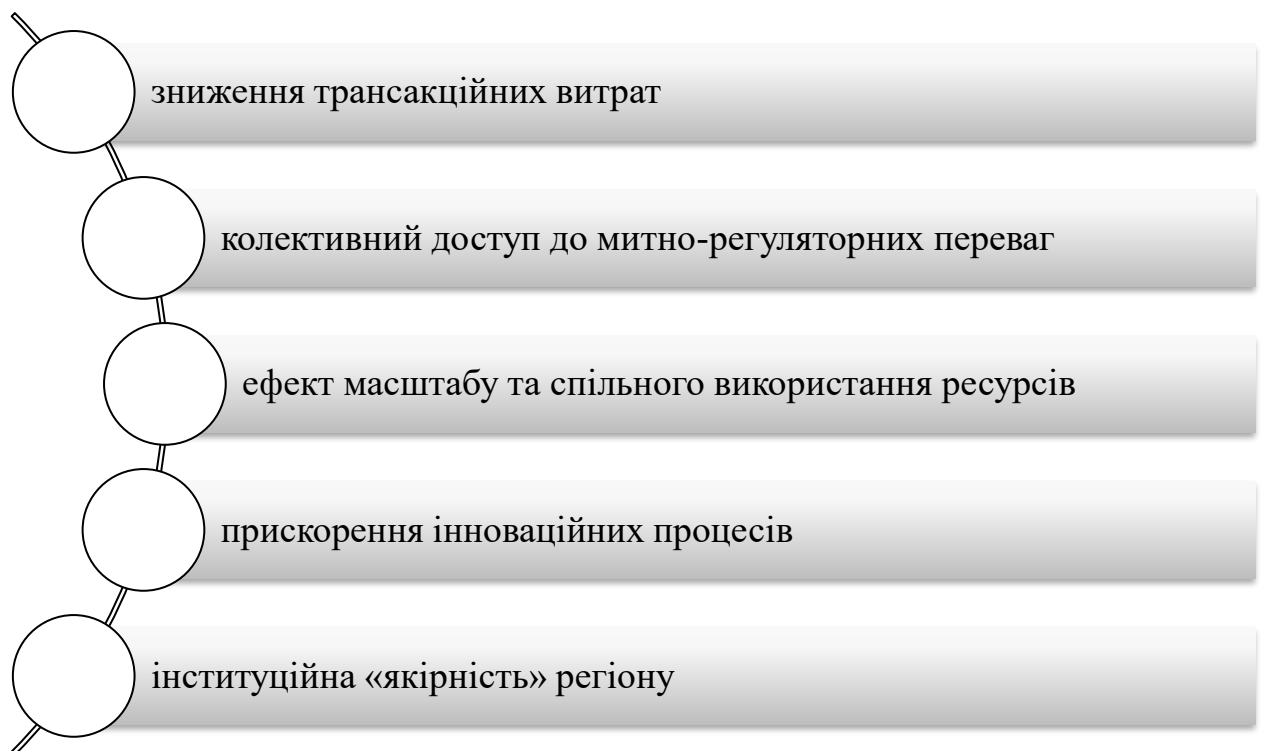

Рисунок 3.2 – Кластерні переваги у формуванні сприятливого інвестиційного клімату

Таблиця 3.3 – Порівняльна характеристика впливу ІІ та кластерів на інвестиційну активність

Параметр	Індустріальний парк (ІІ)	Кластер
Основний ресурс	Земля, будівлі, мережі, митні пільги.	Компетенції, партнерство, інновації.
Митний аспект	Пільгове ввезення основних засобів.	Спільна логістика та спрощення ЗЕД.
Тип інвестицій	ІІІ у капітальне будівництво (Greenfield).	Інвестиції в технології та людський капітал.
Держпідтримка	Прямі податкові канікули.	Гранти на цифровізацію та експорт.

Найвищу ефективність у залученні інвестицій демонструє поєднання цих двох інструментів. Коли кластер стає ядром (керуючою компанією або основним резидентом) індустріального парку, виникає кумулятивний ефект: митні пільги парку знижують вартість входу, а кластерна кооперація гарантує прибутковість через спільний маркетинг та доступ до європейських мереж (ЕССР).

У останні роки зафіксовано зростання інтересу європейських інвесторів до українських кластерів саме через їхню спроможність забезпечити швидку локалізацію виробництва в межах ІІ. Це дозволяє Україні переходити від моделі «сировинного придатку» до моделі «регіонального виробничого хаба».

Впровадження кластерної політики та розвиток індустріальних парків є безальтернативним шляхом відновлення промислового потенціалу України. Митне регулювання у цій системі має еволюціонувати від фіскальної функції до сервісно-стимулюючої. Для кластерів це відкриває шлях до прямої інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості, де митні кордони стають не перешкодою, а точкою отримання конкурентних переваг за рахунок прозорості та швидкості.

На основі аналізу проблем, ми пропонуємо впровадження спеціального

інституційного режиму – «Кластерної митної преференції» (КМП). Це не просто пільга, а механізм підтримки складних ланцюгів доданої вартості.

У машинобудуванні, інжинірингу та автоматизації цикл виробництва від закупівлі компонентів до експорту готової продукції часто перевищує 180 днів. Традиційна митна система вимагає миттєвої сплати всіх податків при імпорті, що вимиває обігові кошти. Ми пропонуємо розрахунок коефіцієнта інвестиційного стимулювання.

Для сертифікованих кластерів, де показник коефіцієнта інвестиційного стимулювання перевищує 30%, пропонується запровадження автоматичного розтермінування сплати ввізного мита та ПДВ на термін до 9 місяців без застосування застави. Це дозволить учаснику кластера інвестувати «зеконормлені» на старті кошти в R&D та модернізацію, сплачуючи податки вже з виручки від реалізації готового продукту.

Для подолання проблеми суб'єктивізму, яка критично знижує рейтинг України, потрібно продовжувати подальшу автоматизацію та цифровізацію всіх процесів пов'язаних з експортно-імпортною діяльністю та митними процедурами.

Сьогодні у світовій практиці сформувалося кілька домінуючих моделей цифрового митного адміністрування, які стали еталонами ефективності для міжнародних інвесторів: UNI-PASS, TradeNet, ASYCUDA, NCTS та UCC.

UNI-PASS у Південній Кореї, яка є еталоном інтегрованості. Система UNI-PASS вважається найбільш досконалою у світі. Її унікальність полягає у 100% інтеграції всіх процесів – від прибуття судна в порт до випуску товару та подальшого аудиту. Система об'єднує 39 державних установ через єдиний шлюз. Завдяки вбудованому штучному інтелекту, UNI-PASS автоматично перевіряє митну вартість, порівнюючи її з глобальними базами даних. Це дозволяє здійснювати експортне оформлення за 1,5 хвилини, а імпорتنе – менш ніж за 1,5 години.

TradeNet у Сінгапурі є першим «Єдиним вікном». Сінгапурська модель TradeNet стала першою у світі національною системою, яка реалізувала

принцип «Single Window» ще у 1989 році, постійно еволюціонуючи до сьогоднішнього рівня. Вона дозволяє суб'єктам ЗЕД подавати одну електронну декларацію, яка автоматично розсилається всім необхідним контролюючим органам. Більш ніж 99% декларацій обробляються протягом 10 хвилин, що робить митницю «непомітною» для бізнесу та критично знижує трансакційні витрати інвесторів.

ASYCUDA у системі ООН, що є глобальним стандартом. Розроблена ЮНКТАД, ця система використовується у понад 100 країнах світу. Вона є фундаментом для країн, що розвиваються, забезпечуючи стандартизацію митних процедур згідно з нормами СОТ. Надає базові модулі для маніфестів, декларацій та управління ризиками. Багато елементів української системи АСУР (автоматизована система управління ризиками) концептуально схожі з принципами ASYCUDA, що полегшує міжнародну сумісність.

NCTS та UCC у Європейському Союзі є своєрідним транзитним хребтом. Для України цей напрям є пріоритетним у межах «митного безвізу». Система NCTS (New Computerised Transit System) забезпечує обмін даними між 36 країнами в режимі реального часу.

Україна вже успішно інтегрована в NCTS, що дозволяє вантажам перетинати кордони ЄС за єдиною декларацією T1.

Незважаючи на успіх вищезгаданих систем, сучасні виклики, серед яких війна, фрагментація ланцюгів постачання та нові інвестиційні вимоги B-READY, вимагають переходу до наступного етапу розвитку цифрової митниці – Smart Border 2.0.

Введені зміни у роботу митниці в Україні вирішили вже значну частину складних питань, однак попри це система ще має ряд прогалин, а саме:

- проблема «цифрової імітації», оскільки багато систем лише оцифрували бюрократію (сканування паперових документів замість їх скасування), що не вирішує проблему суб'єктивізму митника;

- відсутність прогнозової аналітики, бо наявні системи фіксують факт, але не вміють передбачати порушення або оптимізувати потоки до прибуття

вантажу;

– низька довіра до митної вартості, коли навіть у цифрових системах залишається можливість для «ручного» коригування ціни, що є головним страхом інвестора;в

– новий індекс Світового банку оцінює не наявність софту, а реальну операційну ефективність, а без переходу до інтелектуальних систем, які працюють без втручання людини (AI), Україна не зможе піднятися в інвестиційних рейтингах.

Тобто наявні цифрові інструменти створили технічну базу, але лише впровадження Smart Border 2.0 дозволить перетворити митницю з контролюючого органу на інтелектуальний сервіс, що автоматично гарантує безпеку та швидкість для переміщення капіталу.

Отже, попри значний прогрес у цифровізації, зокрема в частині впровадження NCTS та «Єдиного вікна», наявна митна система України все ще базується на моделі «реактивного контролю». Перехід до Smart Border 2.0 зумовлений потребою трансформувати митницю з адміністративного бар'єра на інтелектуальний фільтр, що працює в інтересах сумлінного капіталу. Основні переваги від впровадження вдосконаленої митної системи Smart Border 2.0:

– інструмент нівелювання суб'єктивізму. Результати нашого аналізу показали, що 68% інвесторів вважають суб'єктивізм у визначенні митної вартості головною перешкодою ефективної роботи митниці. Традиційні системи дозволяють інспектору вручну коригувати ціну. Smart Border 2.0 передбачає впровадження алгоритмічного контролю. Система автоматично звіряє ціну інвойсу з глобальними реєстрами, наприклад, корейською UNI-PASS або базами ЄС. Якщо ціна в межах ринкового діапазону, втручання людини блокується програмним кодом. Для інвестора це означає фінансову передбачуваність.

– забезпечення стійкості ланцюгів постачання в умовах воєнних ризиків. Військові ризики складають 92% у відповідях, які вимагають максимальної швидкості проходження кордону, щоб мінімізувати час перебування вантажів у

зонах ризику. Smart Border 2.0 реалізує концепцію «безшовного кордону», метою якої є недопущення будь-яких черг. Використання технологій IoT (розумні пломби) та блокчейн-моніторингу дозволяє митниці бачити вантаж ще на під'їзді до кордону. Митне оформлення завершується до моменту фізичного прибуття фури, що скорочує час простою з годин до хвилин;

– відповідність вимогам індексу B-READY Світового банку. Для залучення ПІІ Україна має демонструвати операційну ефективність, а не просто наявність законів. Індекс B-READY оцінює швидкість та якість митних послуг. Smart Border 2.0 переводить контроль у режим пост-митного аудиту. Це докорінна зміна, оскільки митниця «довіряє» інвестору на кордоні, випускаючи товар миттєво, а перевірку проводить дистанційно через аналіз даних. Це піднімає рейтинг країни на новий рівень (табл. 3.4) [69; 73].

Таблиця 3.4 – Порівняльна матриця існуючої та нової (Smart Border 2.0) митної системи

Проблема	Існуюча митна система (Digital 1.0)	Запропонована митна система (Smart Border 2.0)
Корупційний ризик	Інспектор вирішує, яку ціну поставити.	Штучний інтелект блокує маніпуляції з вартістю.
Логістичні черги	Фізична перевірка на кордоні.	Контроль за даними (Pre-arrival processing).
Для бізнесу, промислових підприємств, кластерів	Затримка комплектуючих зупиняє конвеєр.	Робота за принципом <i>Just-in-Time</i> завдяки швидкості.
Прозорість	Складні паперові / PDF звіти.	Блокчейн-трекінг вантажу в реальному часі.

Отже, впровадження митної системи Smart Border 2.0 є не просто технічним завданням, а стратегічною умовою виживання промислового сектору. Для інвесторів, що розглядають Україну як майданчик для локалізації,

ця система стане гарантією того, що їхні активи не будуть заручниками бюрократичного апарату. Це шлях до створення «інвестиційної гавані», де митниця працює непомітно, але максимально ефективно, оскільки сприяє:

- алгоритмізації митної вартості (оформлення відбувається автоматично протягом 10 хвилин без участі інспектора за умови відхилення ціни від середньої в межах 5%);
- пост-митному контролю, що радикально прискорює логістику для стратегічних інвесторів;
- блокчейн-прозорість, що усуває корупційні ризики.

Запропонована інтеграція митних спрощень і інституційних стимулів у розвиток кластерних ініціатив та індустріальних парків формує для стратегічного інвестора ефект умовної «безпечної гавані», у межах якої передбачуваність процедур, зниження адміністративних ризиків і стандартизація митного контролю (зокрема через механізми авторизованого економічного оператора) набувають більшого значення, ніж прямі тарифні пільги.

Такий підхід відповідає європейській практиці переходу від фіскально-контрольної моделі митниці до сервісно-партнерської. У довгостроковій перспективі це створює передумови для позиціонування України як регіонального інженерно-виробничого хабу, інтегрованого у глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Водночас реалізація зазначеного підходу не потребує запровадження принципово нових інститутів, а може бути забезпечена шляхом точкового вдосконалення чинних норм Митного кодексу України, підзаконних актів та адміністративних процедур, з урахуванням статусу індустріальних парків і кластерів як організаційних форм кооперації бізнесу.

Для подолання ідентифікованих бар'єрів та реалізації потенціалу Smart Border 2.0 розглянемо низку можливих змін до законодавства, що дозволять перейти від суб'єктивного контролю до алгоритмічного (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Пропозиції щодо вдосконалення митного регулювання в інтересах бізнесу, кластерів та індустріальних парків

Норма МКУ / інструмент	Уточнений напрям удосконалення	Очікуваний інвестиційний ефект
Ст. 287 МКУ (звільнення від оподаткування ввізним митом)	Чітке нормативне уточнення можливості застосування пільги до обладнання, що ввозиться резидентами індустріальних парків для власного використання, включаючи інженерні та науково-дослідні підрозділи підприємств.	Стимулювання інвестицій у виробничу та прикладну R&D-інфраструктуру.
Ст. 301 МКУ (повернення надміру сплачених митних платежів)	Розширення застосування електронної взаємодії та автоматизованих перевірок ризиків для підприємств з позитивною митною історією (у т.ч. учасників кластерів).	Підвищення оборотності коштів і зниження фінансового навантаження.
Інститут АЕО (гл. 2 ¹ МКУ)	Стимулювання отримання статусу АЕО підприємствами – «якорними» учасниками кластерів та індустріальних парків із подальшим поширенням позитивного ефекту на суміжні МСП.	Скорочення часу митного оформлення, зниження адміністративних витрат.
Підзаконні акти ДМСУ	Запровадження процедурного пріоритету для вантажів резидентів індустріальних парків у межах чинної системи управління ризиками.	Підвищення логістичної привабливості індустріальних майданчиків.

Отже, збалансована митно-інвестиційна політика в сучасних умовах означає перехід від домінування контрольної функції держави до ролі інституційного фасилітатора економічного розвитку. Запропоновані удосконалення не суперечать чинному Митному кодексу України, а логічно розвивають уже наявні механізми, зокрема інститут АЕО та цифровізацію митних процедур. Їх реалізація здатна не лише позитивно вплинути на позиції України у міжнародних рейтингах типу B-READY, а й створити реальні конкурентні переваги для високотехнологічного виробництва, де митниця виступає не бар'єром, а елементом інфраструктури зростання.

Висновки до розділу 3

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що стратегічне вдосконалення митної політики України має ґрунтуватися на докорінному переході від фіскально-контрольної парадигми до моделі сервісного стимулювання інноваційного бізнесу. Виявлені інституційні обмеження, зокрема суб'єктивізм у визначенні митної вартості та ефект від'ємного рівня реального захисту для складного машинобудування, зумовлюють гостру необхідність імплементації концепції «смайт-протекціонізму» в межах євроінтеграційного вектору розвитку. Ключовим вектором оптимізації визначено адаптацію до механізмів СВМ та стандартів АСАА, що дозволяє використовувати митне регулювання не як загороджувальний бар'єр, а як інструмент технологічної модернізації та інтеграції вітчизняних підприємств у глобальні ланцюги доданої вартості.

Запропоноване формування збалансованої митно-інвестиційної політики передбачає законодавче закріплення статусу митних преференцій для кластерів та суттєве розширення митних пільг для резидентів індустріальних. Це дозволить створити стабільний інституційний фундамент для локалізації виробництва продукції з високою доданою вартістю, мінімізуючи фінансове навантаження на інвесторів на етапі технологічного переозброєння. Особливу

увагу заслуговує алгоритм поєднання територіальних і галузевих стимулів для перетворення промислових майданчиків на зони максимального інвестиційного сприяння. Реалізація цих пропозицій забезпечить не лише покращення позицій України у рейтингу B-READY, а й закладе передумови для стійкого післявоєнного відновлення промислового потенціалу та зростання обсягів прямих іноземних інвестицій у високотехнологічні сектори економіки.

ВИСНОВКИ

Проведено комплексне теоретичне та прикладне дослідження впливу протекціоністських митних заходів на формування інвестиційного клімату країни. Узагальнення результатів дало змогу сформулювати такі висновки.

Обґрунтовано, що сутність митного протекціонізму у сучасних умовах трансформувалася з суто обмежувальної функції у стратегічний інструмент державної промислової політики. Встановлено, що селективне застосування тарифних і нетарифних заходів дозволяє захищати внутрішній ринок та стимулювати залучення інвестицій у галузі з високою доданою вартістю.

Визначено, що інвестиційний клімат має багатофакторний характер, у межах якого стабільність митного регулювання та передбачуваність торговельних бар'єрів виступають важливими інституційними чинниками. Доведено, що для інвестора в умовах глобалізації рівень адміністративного навантаження та прозорість процедур на кордоні є не менш значущими, ніж прямі податкові чи фінансові стимули.

Систематизовано теоретичні підходи до оцінювання впливу митного протекціонізму, серед яких особливу увагу приділено моделі ефективного рівня захисту (ERP). Зазначена модель дає змогу оцінити реальний рівень підтримки виробника з урахуванням співвідношення мит на готову продукцію та імпортні проміжні компоненти, що є важливим орієнтиром для ухвалення інвестиційних рішень у промисловому секторі.

Аналіз динаміки протекціоністських заходів в Україні у 2015–2024 рр. засвідчив поступовий перехід від широкого застосування тарифного захисту до більш точкового використання антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних мит. Встановлено, що запровадження воєнного стану зумовило лібералізацію імпорту критично важливих товарів, водночас посиливши роль нетарифних інструментів у контексті забезпечення економічної та національної безпеки.

Оцінювання інвестиційної динаміки виявило високу волатильність обсягів прямих іноземних інвестицій. Дослідження з використанням підходів

методології B-READY підтвердило наявність низки бар'єрів в операційній діяльності митних органів, зокрема процедурної складності, часових затримок і ризиків суб'єктивного трактування митної вартості, що негативно позначається на загальній інвестиційній привабливості країни.

Встановлено, що протекціоністські заходи у сировинних секторах за відсутності комплексного підходу можуть мати стримувальний ефект для розвитку високотехнологічних галузей, зокрема машинобудування та автоматизації, через здорожчання імпортової ресурсної бази. Водночас ретроспективний досвід застосування експортного мита на насіння соняшнику свідчить, що економічно обґрунтовані та стабільні за правилами інструменти можуть стимулювати залучення інвестицій у переробну промисловість.

Обґрунтовано доцільність переходу до моделі «смарт-протекціонізму» в умовах євроінтеграції, що передбачає адаптацію до механізмів прикордонного вуглецевого коригування (CBAM) та промислового безвізу (ACAA). У такій моделі митні інструменти поступово трансформуються з бар'єрів у механізми відбору за критеріями якості, екологічності та технологічності, що стимулює інвесторів локалізувати сучасні та «зелені» виробництва в Україні.

Сформульовано пропозиції щодо удосконалення митно-інвестиційної політики, ключовим елементом якої є розвиток концепції Smart Border 2.0, орієнтованої на подальшу цифровізацію митних процедур, автоматизацію управління ризиками та зниження впливу людського чинника. Такий підхід сприяє підвищенню прозорості митного адміністрування та зменшенню транзакційних витрат бізнесу.

Запропоновано напрями коригування митного регулювання, спрямовані на розширення можливостей використання чинних пільг для індустриальних парків і посилення ролі кластерних форм кооперації в реалізації інвестиційних проєктів. Розроблені рекомендації формують практичну основу для поєднання митних спрощень та промислової кооперації як одного з ключових драйверів залучення інвестицій у реальний сектор економіки в умовах тривалих безпекових викликів.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Сіденко В. Виклики і можливості для стійкого економічного розвитку України в контексті глобального транзиту. *Економіка України*. 2024. Том 67, № 1 (746). С. 3–39. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.01.003>
2. Дьяченко О. В., Зубко О. В. Економічна природа митного тарифу та його функції. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. Том 1, № 10. С. 35–47. URL: <https://doi.org/10.31498/2225-6407.10.2014.35547>
3. Величко К.Ю., Козуб В.О., Носач Л.Л., Чернишова Л.О., Печенка О.І. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник. Харків: Видавництво «Форт», 2017. 221 с.
4. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 560 с. URL: <https://cul.com.ua>
5. Krugman P. R., Obstfeld M., Melitz M. International Economics: Theory and Policy. 12th ed. Pearson, 2023. 800 p. URL: <https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/international-economics-theory-and-policy/P200000003264/9780137540204>
6. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. 543 с.
7. Гіжевський В. К., Бабенко В. В. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: історія і сучасність. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. 4 (56), 34–40. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-56-34-40>
8. Скибінський О., Сивохіп П. Особливості митного регулювання в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. (62). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-108>
9. Келічавий А. В. Політика протекціонізму як фактор підвищення конкурентоспроможності економіки країни. *Ефективна економіка*. 2014. № 6.

C. 12–19. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3133>

10. Protectionism definition and meaning. Collins English Dictionary. URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/protectionism#google_vignette

11. Kimberly A. What Is Trade Protectionism? The balance. February 16, 2022. URL: <https://www.thebalancemoney.com/what-is-trade-protectionism-3305896>

12. Біленко О. В., Карпенко А. В. Протекціонізм у митній політиці в умовах глобалізації. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2020. Вип. 1 (41). С. 41-48. URL: <https://oj.tsatu.edu.ua/index.php/zbirnyk/article/view/564>

13. Карпенко А. В. Політика протекціонізму в митній діяльності. *Тиждень науки – 2024*. Факультет міжнародного туризму та економіки. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 15-19 квітня 2024 р. / Редкол.: Вадим Шаломєєв (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. С. 307-310. URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c8bc7fae-13aa-4df0-bb44-0dc25711e386/content>

14. What Is Protectionism? URL: <https://www.investopedia.com/terms/p/protectionism.asp>

15. Бережнюк І. Г. Розвиток системи митного регулювання України в умовах розширення міжнародного співробітництва : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2010. 498 с.

16. Новікова К. І. Протекціонізм та вільна торгівля у митній політиці України. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми, 2009. Вип. 25. С. 309–317. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9bc8bfbf-ac6f-4d32-9d8b-b60fba2d4699/content>

17. World Trade Report 2024. WTO. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr24_e.htm

18. Погріщук Г., Бей С. Формування та реалізація митної політики України. *Економіка та суспільство*. 2022. №40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-74>

19. Дугієнко Н. О., Дугієнко О. Е., Руденко Д. Ю. Протекціонізм як державна політика захисту внутрішнього ринку. *Інтеграція освіти, науки і бізнесу* : монографія. Том 13 / за ред. А. В. Череп. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. С. 113-120. URL: https://files.znu.edu.ua/files/ZNU_Monographs/0060868.pdf

20. Saure P. Revisiting the infant industry argument. *Journal of Development Economics*. 2007. Vol. 84, Issue 1. P. 104-117. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0304387806001660>

21. Трансформація та розвиток митної справи в умовах нової економіки : монографія / За заг. ред. А. В. Карпенка і М. В. Гудзь. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2019. 328 с.

22. Карпенко А. В., Карпенко Н. М. Передумови формування та розвитку митної системи України. *Історія торгівлі, податків та мита* : матеріали XVI Міжнародної наукової конференції. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2022. С. 165–167.

23. Биков І. О. Українська митниця та стандарти ЄС (адміністративно-правове дослідження) : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 224 с.

24. Актуальні питання теорії та практики митної справи : монографія ; за заг. ред. І.Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. 428 с.

25. Про Митний тариф України : Закон України від 19.10.2022 № 2697-IX. Офіц. текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text>

26. Митний кодекс України: Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

27. World Trade Organization. Customs Valuation Agreement. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/cusval_e/cusval_e.htm

28. Крисоватий А.І., Герчаківський С.Д., Дем'янюк О.Б. Митна справа. підручник. Тернопіль: ВПЦ «Екон. Думка ТНЕУ», 2014. 540 с.

29. Тодощук А., Чопко А. Митна система України. *Молодий вчений*. 2018. 9 (61), 523-527. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4068>
30. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 верес. 1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
31. Крижанівська М., Степанова А. Концептуальні засади управління інвестиційною діяльністю підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-10>
32. Dorfman R., J. & Steiner, P. O. *Modern Investment Theory*. New York: Columbia University Press, 1954. 312 p.
33. Федоров Г. О. Інвестиційна діяльність в Україні: історико-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 230-236. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/00c556ec-c7b7-44a9-b2db-691a05eb2acf>
34. Карпенко А. В., Намлієва Н. В. Управління інвестиціями як важлива складова розвитку підприємницької діяльності. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. 2022. № 4 (67). С. 29–40. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/2278>
35. Атамас О. Інвестиційна діяльність в Україні: реалії сьогодення. *Економіка та суспільство*. 2023. (54). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-42>
36. Слободянюк О., Кібік О., Котлубай В., Корнілова О., Примаченко І. *Інвестиційний менеджмент : навч.-метод. посіб. ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія»*. Одеса : Фенікс, 2024. 129 с.
37. *Інвестиційний менеджмент : підручник : у 3 ч. Ч. 2 / І. О. Бланк, Н. М. Гуляєва, І. М. Вавдійчик*. К. : Держ. торг.- екон. ун-т, 2023. 388 с.
38. Bodie Z., Kane A., Marcus A. J. *Investments*. 13th ed. McGraw Hill, 2024. 1056 p. URL: <https://www.mheducation.com/highered/product/investments-bodie-kane/M9781264412662.html>.
39. *World Investment Report 2025: Investment and the New Industrial Policy*. UNCTAD. URL: <https://unctad.org/publications-search>
40. Норт Д. Інституції, інституційні зміни та функціонування економіки ;

пер. з англ. Київ : Основи, 2000. 198 с.

41. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*. URL: <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations>

42. Юрчак О., Карпенко А., Долинний А., Ханжин Р., Клименко Ю., Грига В., Родченко В. Краща співпраця влади, бізнесу, науки та освіти як відповідь на виклик деіндустріалізації. Аналітичний звіт щодо стану промислових хайтек кластерів в регіональних політиках. Рекомендації для кластерів, агенцій розвитку, регіональних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. К. : АППАУ. 2021. 60 с. URL : <https://mautic.appau.org.ua/asset/177:rggizannualreport2021pdf>

43. World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains. Washington, DC : World Bank, 2020. 214 p.

44. Policy Framework for Investment 2015 Edition. Paris : OECD Publishing, 2015. 180 p.

45. Семенов В. Ф., Ковальчук Т. М. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість економіки України : монографія. Київ : КНЕУ, 2018. 312 с.

46. Мельник М.І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження: Монографія. Львів: ІРД НАН України, 2005. 304 с.

47. Карпенко А. В., Пожуєв Д. О. Життєвий цикл підприємства як фактор інвестиційної привабливості в умовах економічної турбулентності. *Економічний вісник Донбасу*. 2025. 3(81), 91–100. URL: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-3\(81\)-91-100](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-3(81)-91-100).

48. World Economic Outlook, October 2025: Navigating Global Divergences. *International Monetary Fund*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>

49. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. *Cambridge University Press*. 2023 Edition (Reprint). URL: <https://www.cambridge.org/core/books/institutions-institutional-change-and-economic-performance/>

50. Acemoglu D., Robinson J. A. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. *Crown Business*. 2024 Global Economic Edition. URL:

<https://www.goodreads.com/book/show/12158480-why-nations-fail>

51. Williamson O. E. The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. *Journal of Economic Literature*. 2000. Vol. 38, No. 3. P. 595–613. URL: <https://www.jstor.org/stable/2565421>

52. Карпенко А. В., Карпенко Н. М., Вознюк А. О. Інноваційно-інвестиційний розвиток регіону. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2005. № 3. С. 86-93.

53. Чорна М.В., Глухова С.В. Формування ефективної інвестиційної політики підприємства : монографія. Харків : ФОП Шейніна О.В., 2010. 210 с.

54. Карпенко А., Севастьянов Р., Карпенко Н. Зовнішньоекономічна діяльність України: довоєнні тенденції та поточні зміни. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2022. Вип. 27. С. 4-16. URL: <http://rarrpsu.wunu.edu.ua/index.php/rarrpsu/article/view/432/480>

55. Гайдай Г. Г. Інвестиційний портфель як важлива складова інвестиційної стратегії. *Вісник Національного транспортного університету*. 2019. Вип. 2 (44). С. 48–55.

56. Швець Ю. О., Бурдило О. В. Оцінка інвестиційного клімату в Україні: стан, проблеми та шляхи його поліпшення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 12, ч. 2. 2017. С. 165–168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_12%282%29_37

57. Славкова А. Інвестиційна привабливість України: реалії в умовах війни та перспективи повоєнної відбудови. *Економіка та суспільство*. 2023. №56. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3081>

58. Лановий В. Інвестиції та розвиток: монографія. К.: Центр ринкових реформ. 2022. 188 с

59. Уільям Ф. Шарп, Гордон Дж. Александер, Джеффри В. Бейлі. Інвестиції. К.: Основи, 2011. 1028 с.

60. Різник Д.В. Інвестиційна діяльність в Україні після повномасштабного вторгнення в Україну. *Економіка та суспільство*. 2023. №48. С. 2524-2572. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2244>

61. Карпенко А. В. Розвиток митної системи України в умовах нової економіки. *Трансформація та розвиток митної справи в умовах нової економіки*: монографія / За заг. ред. А. В. Карпенка і М. В. Гудзь. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2019. 328 с. С. 160-171.

62. Левко М. М. Митно-тарифне регулювання в системі фінансової безпеки держави. Забезпечення стійкості та безпеки фінансової системи України: теорія та практика: монографія / за ред. Г.Я. Аніловської та І. Б. Висоцької. Львів : Сполом, 2016. 252 с.

63. Приймаченко Д.В. Митна політика держави та її реалізація митними органами : монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2006. 332 с.

64. Боднарчук Т. Л. Протекціонізм в економічній історії України (XIX – початок ХХ ст.) : монографія. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2017. 256 с.

65. Павлович-Сенета Я. П. Загальна характеристика й історичні форми державної політики у сфері державної митної справи. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 4. С. 254–262.

66. Стеценко О.М. Основні аспекти розвитку митної політики України. *Агросвіт*. 2012. № 10. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/20_2012/6.pdf

67. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

68. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>.

69. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reestri>

70. Business Ready (B-READY) : World Bank Group Report. URL: <https://www.worldbank.org/en/businessready>

71. Карпенко Н. М., Карпенко А. В. Формування системи постмитного аудиту та митного контролю в Україні. *Трансформація та розвиток митної справи в умовах нової економіки* : монографія / За заг. ред. А. В. Карпенка і М. В. Гудзь. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2019. С. 85-101.

72. Голинський, Ю., & Гриник, І. (2019). Митний контроль в Україні та напрями його вдосконалення. *Молодий вчений*, 10 (74), 646-650. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-136>

73. Громадська ініціатива «За прозору та чесну митницю». URL: <http://tfdialogue.ier.com.ua/archives/8056>

74. Про індустриальні парки : Закон України від 21.06.2012 № 5018-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17>

75. Індустриальні парки України. URL: <https://indparks.in.ua/>

76. Індустриальні парки в Україні. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=6463d3ba-aa13-4e54-8db9-0f36642c43d9&tag=IndustrialniParkiVUkraini>

77. Український кластерний альянс. URL: <https://www.clusters.org.ua/>

78. Громадська спілка «Запорізький кластер «Інжиніринг – Автоматизація – Машинобудування». URL: <https://www.iamcluster.zp.ua/>